

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

Diplomová práce

Bc. Ondřej Štětka

**Horské krajiny očima anglických cestovatelů 18. století
v komparativní perspektivě**

Representing mountain landscapes in English travel literature
of the 18th century in comparative perspective

Poděkování

Chtěl bych na tomto místě vyjádřit mou vděčnost paní profesorce Ludě Klusákové, která mě ochotně a laskavě provedla většinou procesu, jehož výsledkem je předkládaná práce – od specifikace jejího tématu v akademickém roce 2017/2018 až do jara 2020, odkdy už mě bohužel nemohla vést dál. Neméně ovšem děkuji současnému vedoucímu práce panu doktoru Danielovi za to, že se zhostil nelehkého úkolu, převzal vedení rozpracovaného diplomního projektu a byl mi milou oporou v průběhu nejintenzivnější fáze psaní samotného textu i jeho finálních úprav. V neposlední řadě děkuji také své přítelkyni Šarlot Šťátkové, mým rodičům a celé rodině za velkou podporu a trpělivost v průběhu celého mého studia.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Ústí nad Labem dne 18. 12. 2020

Bc. Ondřej Štětka

Abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá obrazem hor, horské krajiny a přírody ve vybraných anglických cestopisných pramenech z osmnáctého století, ve kterých jejich autoři líčí své cesty do čtyř různých oblastí – alpského regionu, Skotské vysočiny, irských pohoří a na území Walesu. Tyto destinace jsou v rámci práce chápány jako odlišné kognitivní rámce nebo společenské kontexty pro vnímání stejného či podobného – tedy (vysoko-)horského – typu krajiny. Cílem práce je zjistit, prezentovat a vysvětlit shody a rozdíly v popisu a hodnocení takové krajiny mezi jednotlivými oblastmi, tj. kontexty. Hlavní část textu práce se skládá z pěti kapitol: z prvních čtyř je každá zaměřená na jednu z výše zmíněných destinací a prezentuje hlavní tendence v popisu zdejší horské krajiny uvedeném v analyzovaných cestopisech o dané oblasti. V poslední kapitole jsou poté, na základě porovnání zjištěných poznatků o vnímání jednotlivých destinací mezi sebou, prezentovány a vysvětleny hlavní shody a rozdíly v popisu a hodnocení horské krajiny mezi těmito regiony, tj. odlišnými rámci.

Klíčová slova

Hory, krajina, prostor, příroda, cestopisy, cestovatelé, Velká Británie, 18. století.

Abstract

This thesis deals with the image of mountains, mountain landscape and nature in selected English travelogues of the eighteenth century describing journeys to four different areas – the Alpine region, the Scottish Highlands, the Irish mountain ranges and Wales. These destinations are looked at as distinct cognitive frameworks or social contexts for perception of the same or similar – i.e., mountainous – type of landscape. The aim of the thesis is to identify, present and explain the similarities and differences in the description and evaluation of such landscape between the areas, i.e., contexts. The main part of the text consists of five chapters: the first four are each focused on one of the above-mentioned destinations and presents the main trends in the description of the local mountain landscape mentioned in the analyzed travelogues about the area. In the last chapter, based on the comparison of the findings on the perception of each of the destinations, the main similarities and differences in the description and evaluation of the mountain landscape between these regions – i.e., various frameworks – are presented and explained.

Key words

Mountains, landscape, space, nature, travelogues, travellers, Great Britain, 18th century.

Obsah

1. Úvod – badatelský kontext a metodologie	7
2. Prameny a jejich autoři	12
3. Alpy	23
4. Irská pohoří	33
5. Skotská vysočina	38
6. Wales	42
7. Shody a rozdíly v popisu horské krajiny mezi oblastmi	47
8. Závěr	53
9. Seznam použitých pramenů	54
10. Seznam použité literatury	59

1. Úvod – badatelský kontext a metodologie

Tato práce se hlásí k badatelskému poli environmentálních dějin, chápaných široce jako dějiny vztahu člověka a jeho životního prostředí – ať je to město, venkov, les, hory či jakýkoliv jiný prostor, který člověka jako historického aktéra obklopuje. Nebo, lépe řečeno, který si kolem sebe člověk představuje – prostor je totiž v rámci této práce chápán jako relativní spíše než absolutní veličina.¹ Dvojnásob to platí o prostoru, ve kterém se pohybovali cestovatelé v 18. století: i kdyby existoval nějaký tehdejší absolutní prostor, je dnes velmi obtížné poznat a zkoumat nějakou jinou jeho podobu než tu, kterou tito aktéři více či méně vědomě vytvořili ve svých textech.

Relativní spíše než absolutní pojetí prostoru vyjadřuje i pojem krajina (*landscape*).² Tento pojem prodělal poměrně dlouhý a zajímavý vývoj,³ do angličtiny se dostal na začátku 17. století spolu s tvorbou holandských krajinářů, přičemž označoval právě tento druh malby.⁴ Tyto kořeny související s výtvarným uměním se promítají i do současného chápání konceptu: krajina potřebuje k samotné své existenci nějaké kulturní zprostředkování⁵ nebo alespoň pozorovatele, který ji vnímá,⁶ jinak podle mého názoru o krajině nelze mluvit.

Tento pozorovatel, kterým může být například cestovatel osmnáctého století, abych se dostal blíže k tématu této práce, ovšem krajinu vnímá se všemi svými

---

¹ K tomuto pohledu na prostor srov. např. LEFEBVRE, Henri. *The Production of Space*. Oxford a Cambridge: Basil Blackwell, 1991. K historiografické debatě o pojetí prostoru v historické perspektivě viz např. SCHOLZ, Milan. *Prostor a dějiny: Historické proměny diskusí a otázky současného bádání*. In: KLUSÁKOVÁ, Luďa, ed. a SCHOLZ, Milan, eds. *Pojetí prostoru v historické perspektivě*. Praha: Karolinum, 2012, str. 11-26.

² COSGROVE, Denis. *Landscape and Landschaft* [online]. In: GHI Bulletin č. 35, 2004, str. 57-71 [vid. 4. 8. 2017]. Dostupné z: https://www.ghi-dc.org/fileadmin/user_upload/GHI_Washington/Publications/Bulletin35/35.57.pdf, zvl. str. 69; dále také SCHAMA, Simon. *Krajina a paměť*. Praha: Argo; Dokořán, 2007.

³ Viz. COSGROVE, cit. dílo; dále např. PAUKNEROVÁ, Karolína, *Krajina*. In: STORCHOVÁ, Lucie a kol. *Koncepty a dějiny: proměny pojmů v současné historické vědě*. Praha: Scriptorium, 2014, str. 356-364.

⁴ COSGROVE, cit. dílo, str. 61; PAUKNEROVÁ, cit. dílo, str. 356-357.

⁵ RADIMĚŘSKÁ, Božena. *Angličtí cestovatelé ve středovýchodní Evropě v sedmnáctém a osmnáctém století*. In: KLUSÁKOVÁ, Luďa, ed. a SCHOLZ, Milan. *Pojetí prostoru v historické perspektivě*. Praha: Karolinum, 2012, str. 165-181, zvl. str. 170.

⁶ COSGROVE, cit. dílo, str. 61; SCHAMA, cit. dílo, str. 8.

„kulturními zavazadly“ při sobě, a ty se promítají do jejího obrazu: krajina „je stejně tak vystavěna z vrstev paměti jako z vrstev kamene“.⁷ Mezi tato „zavazadla“ může patřit vzdělání či životní zkušenosti daného pozorovatele, ale také rozličná očekávání a stereotypy týkající se konkrétní destinace. Ať už byly tyto předsudky (často vyčtené ze spisů svých cestovatelských předchůdců) osobní zkušeností potvrzeny či vyvráceny, týkaly se jistě mnohem častěji společenských a kulturních fenoménů než přírodních jevů. Podle mého názoru to ovšem neznamena, že se nemohly promítnout do popisu horské krajiny a přírody, ačkoli by se mnohým, v osmnáctém století asi více než dnes, mohlo zdát, že mezi horskými vrcholky je společnost a kultura velmi vzdálená. Zdání ovšem klame: veškeré přírodní ekosystémy byly a jsou přetvářeny lidskou kulturou už velmi dlouhou dobu⁸ – nejen fyzicky (např. výsledky hospodářské činnosti či stavbou silnic), ale také v rámci „mentálního světa“ člověka. I v osmnáctém století se totiž vzdělání cestovatelé (alespoň v Evropě) mohli jen těžko dostat do oblasti, o které by nevěděli, pod správu jakého politického subjektu alespoň formálně spadá, jaké má tento útvar státní zřízení a jaké v něm převažuje náboženství; také měli vždy alespoň nějakou představu o jeho dějinách. Alpy tak už tehdy byly „Savojské“⁹ či „Tyrolské“¹⁰, zatímco vysočina „Skotská“¹¹. A právě snaha zkoumat vztah tohoto společenského či politického rámce plného výše zmíněných předsudků, ve kterém nutně cestovatel o své destinaci přemýšlí, a způsobu popisu a hodnocení daného typu krajiny, mě přivedla k formulaci tématu mé

---

⁷ SCHAMA, cit. dílo, str. 5.

⁸ Tamtéž.

⁹ Např. BREVAL, John Durant. *Remarks On Several Parts of Europe, Relating Chiefly to Their Antiquities and History. Vol. I.-II.* [online]. Vyd. 1. London: H. Lintot, in Fleet-street, 1738 [vid. 27. 4. 2020]. Dostupný z: <https://play.google.com/books/reader?id=rA5MAAAAcAAJ&hl=cs&pg=GBS.PP5, Vol. II., str. 117 a 133>.

¹⁰ Např. Týž, *Remarks On several Parts of Europe: Relating chiefly to the History, Antiquities and Geography, of Those Countries Trough which the Author has travel'd; As France, the Low Countries, Lorrain, Alsatia, Germany, Savoy, Tyrol, Switzerland, Italy and Spain. Vol. I.-II.* [online]. London: Bernard Lintot at the Cross-Keys between the Temple-Gates in Fleetstreet, 1726. [vid. 30. 4. 2020]. Dostupný z: https://books.google.cz/books?id=hw5MAAAAcAAJ&printsec=frontcover&dq=breval+remarks+europe+1726&hl=cs&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=breval%20remarks%20europe%201726&f=false, Vol. II., str. 3.

¹¹ Např. HANWAY, Mary Anne. *A Journey to the Highlands of Scotland. With Occasional Remarks on Dr. Johnson's Tour: By a Lady* [online]. Vyd. 1. London: Fielding and Walker, 1777 [vid. 17. 2. 2020]. Dostupný z: <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=uc2.ark:/13960/t5q81jq96&view=1up&seq=13>.

diplomové práce. K přemýšlení o vztahu politiky a vnímání přírody, součástí jejíž sféry byla a je horská krajina především vnímána, mě inspirovalo dílo Paula Smethursta.¹²

Hlavní badatelská otázka této práce tedy zní: bude stejný či podobný – konkrétně (vysoko)horský – typ krajiny popisován a hodnocen (např. esteticky, emocionálně) odlišně v odlišném politickém, společenském, kulturním, náboženském (apod.) kontextu – tedy v odlišném kognitivním rámci?¹³

Moje hypotéza je taková, že v obrazu krajiny budou patrné rozdíly – tedy že se onen odlišný „rámec“ do jejího popisu promítne. To by znamenalo, že i tak zdánlivě „neutrální“ téma jako horská krajina a příroda – jejíž popis se často tvářil jako motivovaný pouze vědeckými¹⁴ či (naopak?) estetickými zájmy¹⁵ – bylo „zpolitizované“ a že na něj měla vliv společnost se všemi svými místními specifiky či představami o nich. Ovšem ani opačný výsledek by rozhodně nebyl nezajímavý – ukázal by podivuhodnou konzistentnost pohledu na krajinu a sílu dobových trendů v jejím vnímání, která by překonala i zásadní rozdíly ve společenských kontextech.

Dále mě bude samozřejmě zajímat, jaké faktory měly na případné rozdílné vnímání horské krajiny největší vliv – byly to politické vztahy destinace a domovské země cestovatelů, náboženské rozdíly, předsudky o charakteru místních obyvatel nebo třeba představy o (ne)vyspělosti zdejší společnosti?

Abych odpověděl na výše zmíněné otázky, nejdříve provedu textovou analýzu vybraných pramenů, zaměřenou především na způsob popisu a hodnocení krajiny a přírody, ale do o něco menší míry také místních obyvatel a společnosti. Budou mě zajímat

---

¹² Zejména SMETHURST, Paul. *Travel Writing and the Natural World, 1768-1840*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan, 2013; KUEHN, Julia, ed. a SMETHURST, Paul, ed. *Travel writing, form, and empire: the poetics and politics of mobility*. 1st pub. New York: Routledge, 2009.

¹³ O teorii kognitivního rámce/rámování viz TÁBORSKÝ, Jiří. *V síti (dez)informací: proč věříme alternativním faktům*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 2020, str. 39-46.

¹⁴ Např. WINDHAM, William. *An account of the glaciers or ice alps in Savoy, in two letters; one from an English gentleman to his friend at Geneva; the other from Peter Martel, engineer, to the said English gentleman. As laid before the Royal Society*. Londýn: Gale ECCO Print Editions, 2010.

¹⁵ Např. GILPIN, William. *Observations, relative chiefly to picturesque beauty, made in the year 1776, on several parts of Great Britain; particularly the High-lands of Scotland. Vol. I.* [online]. Vyd. 1. London: R. Blamire, Strand, 1789 [vid. 17. 2. 2020]. Dostupný z: <https://play.google.com/books/reader?id=XkoDAAAAYAAJ&hl=cs&pg=GBS.PA1&pg=GBS.PP7>.

nejen dominantní charakteristiky, které cestovatelé popisované zemi přisuzovali, a pomocí kterých tedy vytvářeli její celkový obraz, ale také jejich hodnotové zabarvení a kontext. Důraz bude kladen také na to, jaké konkrétní jazykové pojmy autoři k popisu používali. V této souvislosti vycházím z přístupu konceptuálních dějin, jak je chápal německý historik Reinhart Koselleck.¹⁶

Poté, co takto zanalyzuji všechny vybrané cestopisné texty rozdělené do čtyř skupin podle popisované destinace, tedy podle kontextu či rámce, ve kterém autoři krajinu popisovali, zjištěné poznatky o jednotlivých cestopisech mezi sebou nejdříve porovnáám v rámci každé skupiny. Vytvořím tak souhrnný zjednodušený obraz každé horské oblasti a dominantní tendence v popisu a hodnocení zdejší krajiny a přírody, případně zjistím, jakým způsobem se v rámci osmnáctého století proměňovaly v čase. Tyto poznatky uvedu postupně ve čtyřech kapitolách mé práce, z nichž každá bude zaměřená na jednu oblast, a tedy jednu skupinu pramenů. Následně porovnáám poznatky o jednotlivých skupinách spisů mezi sebou, abych zjistil ony rozdíly či shody mezi různými společenskými kontexty, a tyto závěry uvedu a interpretuji v závěrečné kapitole.

Nabízí se tedy výzkum metodologicky zakotvit v badatelském poli komparativních dějin.¹⁷ Jak jsem naznačil výše, komparativní metodu budu používat na dvou úrovních. Zaprvé to bude diachronní komparace jednotlivých cestopisů uvnitř skupin s hlavním cílem vytvořit syntézu vývoje v rámci každé skupiny. Druhá komparace bude především výkladová – jejím cílem bude interpretovat shody a rozdíly mezi čtyřmi skupinami, tedy z nich odvozenými syntézami. Ta již bude synchronní – půjde vlastně o srovnání čtyř procesů probíhajících v rámci osmnáctého století. Hlavním kritériem obou

---

¹⁶ Z mnoha Koselleckových publikací zabývajících se tímto přístupem nelze nezmínit monumentální osmisvazkové dílo o německých historických pojmech, které vydával společně se svými kolegy: CONZE, Werner, ed., KOSELLECK, Reinhart, ed. a BRUNNER, Otto, ed. *Geschichtliche Grundbegriffe: historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprache in Deutschland*. Stuttgart: Klett-Cotta, 1972-1997. Já jsem si k nastudování Koselleckova pohledu na konceptuální dějiny vybral především několik jeho textů přeložených do angličtiny a češtiny. Anglické texty jsem čerpal z následující sbírky esejí: KOSELLECK, Reinhart. *The practice of conceptual history: timing history, spacing concepts*. Stanford: Stanford University Press, 2002; dosud snad jediný Koselleckův text přeložený do češtiny vyšel v časopisu Masarykovy univerzity: KOSELLECK, Reinhart. *Dějiny pojmů a pojmy dějin*. In: *Studia philosophica* 58, č. 2, Brno: Masarykova univerzita, 2011, str. 29-43.

¹⁷ V mých metodologických a teoretických úvahách o komparativním přístupu vycházím především z učebnice Miroslava Hrocha: HROCH, Miroslav. *Hledání souvislostí: eseje z komparativních dějin Evropy*. Vydání první. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2016, zvl. kap. 1.3. *Jak na komparaci: rozprava o metodě* (str. 29-40).

komparací bude způsob popisu a hodnocení horské krajiny a přírody, ale pozornost bude věnována i dalším kritériím: způsobu vnímání zdejší společnosti, místních obyvatel, pohledu na vzájemný (např. politický) vztah destinace a domovské země autorů apod. Výchozím kritériem, podle kterého jsou objekty srovnání předem uspořádány, je především datum vydání pramene v případě první komparace, respektive popisovaná destinace v případě té druhé. Přihlédnout je ovšem potřeba také k prosopografii jednotlivých autorů, stejně jako k zaměření jejich děl a motivaci k jejich vydání a případně i vykonání popisované cesty. Těmto důležitým charakteristikám dotyčných autorů a jejich děl budu věnovat následující kapitolu mé práce, na jejímž začátku také objasním metodu výběru objektů komparace, tedy analyzovaných pramenů.

2. Prameny a jejich autoři

Pramennou základnu práce tvoří dvacet cestopisných textů od čtrnácti autorů a jedné autorky.¹⁸ Základními kritérii pro výběr pramenů byly doba vzniku, geografický původ autora a destinace, kterou daný spis popisuje. Všechny prameny vznikly a až na jednu výjimku byly i poprvé vydány v osmnáctém století; také cesty, na jejichž základě byly spisy vytvořeny, se odehrály ve stejném století. Záměrně byla vybrána pouze díla autorů pocházejících z Anglie, nebo, u autorů, jejichž místo narození není známo, pohybujících se především v anglickém prostředí v rámci svých studií nebo vykonávání své profese.¹⁹ To je důležité vzhledem k výše zmíněným badatelským otázkám, kde hrají velkou roli vztahy mezi domovskou zemí autorů a popisovanými destinacemi a jejich vzájemné rozdíly. Jedná se tedy o snahu zkoumat vždy pohled „zvenčí“, a to ze stejné „pozice“ (země) do různých destinací. Ty jsou celkem čtyři – jedná se o oblasti Alp, Skotské Vysočiny, Walesu a hornatých částí Irska. Tyto oblasti nebyly vybrány náhodou, ale tak, aby každá měla jiný politický a historický vztah k Anglii jako domovské zemi autorů cestopisů, od úplné ciziny (Alpy) až po dlouhodobé soužití pod jednotnou státní správou (Wales). Podmínkou byl samozřejmě také hornatý terén.

Onou výjimkou z hlediska doby vydání je nejmladší ze spisů Williama Gilpina, které jsem zahrnul do korpusu textů – byl vydán až posmrtně v roce 1809. Vypráví o cestách po některých anglických hrabstvích a severní části Walesu uskutečněných na přelomu šedesátých a sedmdesátých let osmnáctého století a zařadil jsem ho do výběru především vzhledem k možnosti srovnání s dalšími dvěma cestopisy stejného autora

---

¹⁸ Pro zjednodušení používám ve zbytku textu souhrnné označení „autoři“, a mám samozřejmě na mysli i tuto autorku, Mary Anne Hanway.

¹⁹ To se týká Williama Chetwooda či Johna Bushe, kteří psali o Irsku. LESLIE, Stephen, ed. *Dictionary of National Biography. Vol. X.* [online]. New York a London: Macmillan and co. a Smith, Elder, & co., 1887 [vid. 17. 2. 2020]. Dostupný z: <https://archive.org/details/dictionarynatio30stepgoog/page/n10/mode/2up>, str. 211; POWER, Martina. *Vnímání zemských hranic a jejich role v členění geografického prostoru: irsko - britská a česko - německá hranice v letech 1750 - 1850* [online]. Disertační práce, Univerzita Karlova v Praze, 2012 [vid. 6. 4. 2020]. Dostupný z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/25780>, str. 45, 76 a Příloha: Biografické údaje o autorech; CHETWOOD, William Rufus a LUCKOMBE, Philip. *A tour through Ireland. In several Entertaining letters.* [online] Vyd. 1. London: J. Roberts in Warwick Lane, 1748 [vid. 17. 2. 2020]. Dostupný z: <https://gdz.sub.uni-goettingen.de/id/PPN253236886>; BUSH, John. *Hibernia curiosa. A letter from a gentleman in Dublin, to his friend at Dover in Kent. Giving a general view of the manners, customs, dispositions, &c. of the inhabitants of Ireland* [online]. Vyd. 1. London: W. Flexney, 1769 [vid. 17. 2. 2020]. Dostupný z: <https://archive.org/details/hiberniacuriosal00bush/page/n7/mode/2up>.

vydanými ještě za jeho života, v poslední čtvrtině osmnáctého století. Jeden z nich pojednává mimo jiné o tentokrát jižní části Walesu, druhý o Skotské Vysočině.²⁰

Mírnou korekci potřebuje i výše uvedené tvrzení o vykonaných cestách jako základu pro cestopisy. Zaprvé, jeden z cestovatelů, James Brome, vykonal svou cestu, jejíž popis poprvé vydal v roce 1700, ještě na samém konci sedmnáctého století.²¹ Zadruhé, na co je ještě důležitější upozornit, některé pasáže popisů cest mohou být, přirozeně, do určité míry fiktivní, příkrášlené nebo cenzurované svými autory. Ve velké míře se to týká například spisu Daniela Defoea²² - jednotlivé „okruhy“ či „výlety“ pravděpodobně neabsolvoval tak, jak je psáno, a spis dokonce nebyl původně vydán pod autorovým pravým jménem. Pro účely této práce ale není ani tak podstatné, jak přesně se dané cesty odehrály, ale spíše, jaký obraz dané krajiny autor vytváří a jaké názory, stereotypy a pocity předává prostřednictvím textu svým čtenářům, více či méně vědomě.

Fakt, že autoři všech analyzovaných textů byli Angličané, ovšem samozřejmě neznamená, že všichni museli mít stejný úhel pohledu na destinace, které ve svých dílech popisovali. Na výslednou podobu cestopisů mohly mít kromě různé doby vzniku značný vliv také konkrétní životní kontext a zkušenosti jednotlivých autorů, proto bude následná pasáž věnována jejich prosopografickým charakteristikám.

---

²⁰ GILPIN, William. *Observations on Several Parts of the Counties of Cambridge, Norfolk, Suffolk and Essex. Also on Several Parts of North Wales, Relative Chiefly to Picturesque Beauty, in Two Tours. The Former Made in the Year 1769. The Latter in the Year 1773* [online]. Vyd. 1. London: T. Cadell and W. Davies, Strand, 1809 [vid. 28. 1. 2020]. Dostupný z: <https://play.google.com/books/reader?id=G8kvAAAAAYAAJ&hl=cs&pg=GBS.PP7&pg=GBS.PP7>; Týž, cit. dílo (1789); Týž. *Observations on several parts of Great Britain, particularly the High-lands of Scotland, relative chiefly to picturesque beauty, made in the year 1776. Vol. II.* [online]. Vyd. 3. London: T. Cadell and W. Davies, Strand, 1808 [vid. 17. 2. 2020]. Dostupný z: <https://play.google.com/books/reader?id=hCQJAAAAQAAJ&hl=cs&pg=GBS.PR3&pg=GBS.PR3>; Týž. *Observations of the River Wye, and several parts of South Wales* [online]. Vyd. 5. London: T. Cadell Junior and W. Davies, 1800. [vid. 17. 12. 2020]. Dostupný z: <https://play.google.com/books/reader?id=6kwJAAAAQAAJ&hl=cs&printsec=frontcover&pg=GBS.PA71>.

²¹ BROME, James. *Travels over England, Scotland, and Wales* [online]. Vyd. 2. London: Rob. Gosling, at the Mitre over against Chancery Lane End in Fleetstreet, 1707 [vid. 15. 4. 2020]. Dostupný z: <https://play.google.com/books/reader?id=NixWAAAAAYAAJ&hl=cs&pg=GBS.PP9&pg=GBS.PP7>.

²² DEFOE, Daniel. *Curious and diverting journies, thro' the whole island of Great-Britain* [online]. London: G. Parker, at the Star in Salisbury-Court, Fleet-Street, 1734 [vid. 30. 3. 2020]. Dostupný z: <https://play.google.com/books/reader?id=sNAHAAAAQAAJ&hl=cs&pg=GBS.PP1&pg=GBS.PR8>.

Co je pro zkoumané období poměrně překvapivé, je výše zmíněný fakt, že ne všichni autoři byli muži – nachází se mezi nimi jedna žena, Mary Anne Hanway, která svůj cestopis o Skotské Vysočině vydala v roce 1777 raději anonymně.²³

Co se týče sociálního postavení, většinu autorů bych označil jako příslušníky vznikající „střední vrstvy“ společnosti nebo dokonce „střední třídy“, ačkoli jsem si vědom, že její charakteristická společná kultura se začala teprve pozvolna upevňovat ve druhé polovině osmnáctého století²⁴. Většinou cestovatelé buď pocházeli z města, nebo se v něm v průběhu života úspěšně etablovali a pracovali na své literární, politické, církevní nebo také „vědecké“ kariéře, která jim někdy dopomohla alespoň na určitou dobu do nejvyšších pater společnosti – o tom viz dále. Byli mezi nimi potomci duchovních (Joseph Addison,²⁵ John Durant Breval²⁶ a Arthur Young²⁷), obchodníků (Richard Twiss,²⁸ Daniel Defoe²⁹), dále syn advokáta (William Stukeley³⁰) či armádního

---

²³ HANWAY, cit. dílo.

²⁴ KOCKA, Jürgen. *The Middle Classes in Europe* [online]. In: *The Journal of Modern History* 67, č. 4, 1995, str. 783-806 [vid. 12. 9. 2020]. Dostupný z: <http://www.jstor.org/stable/2124755>, zvl. str. 797.

²⁵ STEPHEN, Leslie, ed. *Dictionary of national biography. Vol. I.* [online]. New York: Macmillan and Co., 1885 [vid. 8. 4. 2020]. Dostupný z: <https://archive.org/details/dictionaryofnationalbiography/vol1>, str. 122.

²⁶ STEPHEN, Leslie, ed. *Dictionary of national biography. Vol. VI.* [online]. New York: Macmillan and Co., 1886 [vid. 9. 4. 2020]. Dostupný z: <https://archive.org/details/dictionaryofnationalbiography/vol6>, str. 289.

²⁷ LEE, Sidney, ed. *Dictionary of National Biography. Vol. LXIII.* [online]. London: Smith, Elder, & CO., 1900 [vid. 9. 4. 2020]. Dostupný z: <https://archive.org/details/dictionaryofnationalbiography/vol63>, str. 357.

²⁸ LEE, Sidney, ed. *Dictionary of National Biography. Vol. LVII.* [online]. London: Smith, Elder, & CO., 1899 [vid. 9. 4. 2020]. Dostupný z: <https://archive.org/details/dictionaryofnationalbiography/vol57>, str. 392.

²⁹ STEPHEN, Leslie, ed. *Dictionary of National Biography. Vol. XIV.* [online]. New York a London: Macmillan and co. a Smith, Elder, & co., 1888 [vid. 9. 4. 2020]. Dostupný z: <https://archive.org/details/dictionaryofnationalbiography/vol14>, str. 281.

³⁰ LEE, Sidney, ed. *Dictionary of National Biography. Vol. LV.* [online]. London: Smith, Elder, & CO., 1898 [vid. 9. 4. 2020]. Dostupný z: <https://archive.org/details/dictionaryofnationalbiography/vol55>, str. 127.

kapitána (William Gilpin³¹). K nejvyšším elitám patřil podle původu pouze aristokrat William Windham;³² někam mezi předešlé dvě kategorie bychom mohli umístit Samuela Johnsona, syna knihkupce a představitele lokální samosprávy v Lichfieldu, navíc po matce potomka starého zemanského rodu.³³ U některých autorů se mi ovšem nepodařilo společenský původ spolehlivě dohledat (Samuel Sharp, William Rufus Chetwood, John Bush, Mary Anne Hanway, James Brome a Joseph Cradock), a tak se v jejich případech budu muset spolehnout na ostatní ukazatele sociálního statusu, jakými jsou vzdělání nebo profese. Tyto informace mě ovšem zajímaly u všech autorů, protože je samozřejmě třeba počítat i s možností sociální mobility.

Nadpoloviční většina autorů měla vysokoškolské vzdělání – ať již ho získali na klasické univerzitě a tedy zakončili získáním titulu MA či MD (Addison,³⁴ Breval,³⁵ Johnson,³⁶ Gilpin,³⁷ Brome,³⁸ Stukeley,³⁹ Cradock⁴⁰), nebo, jako Daniel Defoe, na jedné z nonkonformistických akademií.⁴¹ Ačkoli se tedy reputace obou anglických univerzit v osmnáctém století zhoršovala,⁴² značná část z dotyčných autorů je navštěvovala a

---

³¹ STEPHEN, Leslie, ed. *Dictionary of National Biography. Vol. XXI.* [online]. New York a London: Macmillan and co. a Smith, Elder, & co., 1890 [vid. 14. 4. 2020]. Dostupný z: <https://archive.org/details/dictionaryofnati21stepuoft/page/n5/mode/2up>, str. 383.

³² SCHAMA, cit. dílo, str. 502.

³³ LEE, Sidney, ed. *Dictionary of National Biography. Vol. XXX.* [online]. New York a London: Macmillan and co. a Smith, Elder, & co., 1892 [vid. 15. 4. 2020]. Dostupný z: <https://archive.org/details/dictionaryofnatio54stepgoog/page/n8/mode/2up>, str. 31.

³⁴ STEPHEN, cit. dílo, *Vol. I.*, str. 122.

³⁵ STEPHEN, cit. dílo, *Vol. VI.*, str. 289.

³⁶ Samuel Johnson sice studium na Pembroke College v Oxfordu, kam docházel na přelomu dvacátých a třicátých let, kvůli finančním problémům nedokončil, ale v roce 1755 získal titul MA v souvislosti se svou publikační činností – pár měsíců poté byl vydán jeho slavný anglický slovník. LEE, cit. dílo, *Vol. XXX.*, str. 32-37.

³⁷ STEPHEN, cit. dílo, *Vol. XXI.*, str. 383.

³⁸ Vysokoškolský titul je uveden přímo na titulní straně cestopisu. BROME, cit. dílo, titulní strana.

³⁹ LEE, cit. dílo, *Vol. LV.*, str. 127.

⁴⁰ STEPHEN, Leslie, ed. *Dictionary of National Biography. Vol. XII.* [online]. New York a London: Macmillan and co. a Smith, Elder, & co., 1887 [vid. 15. 4. 2020]. Dostupný z: <https://archive.org/details/dictionaryofnati12stepuoft/page/n9/mode/2up>, str. 435.

⁴¹ Obě anglické univerzity, Oxford i Cambridge, byly totiž striktně anglikánské a nonkonformisté se v nich vzdělávat nemohli. PORTER, Roy. *English society in the eighteenth century.* Rev. ed. London a New York: Penguin Books, 1990, str. 161-163. STEPHEN, cit. dílo, *Vol. XIV.*, str. 281.

⁴² PORTER, cit. dílo, tamtéž.

úspěšně dokončila. Do rukou soukromého učitele, konkrétně botanika Benjamina Stillingfleeta, bylo naopak svěřeno vzdělání Williama Windhama.⁴³ Nižší úroveň formálního vzdělání měli Samuel Sharp, který byl vyučen chirurgem,⁴⁴ a Arthur Young, který se učil na účetního.⁴⁵ Žádné údaje o dosaženém vzdělání se mi nepodařilo dohledat u čtyř autorů: Chetwooda, Bushe, Twisse a také Mary Anne Hanway, u které by ovšem údaj o nějakém vyšším formálním vzdělání byl spíše překvapivý.⁴⁶

Formální vzdělání je jedna věc, ale snad ještě větší vliv na výsledný obraz krajiny podaný v textu může podle mého názoru mít celoživotní povolání autora, prostředí, ve kterém se pohyboval, a případně jeho další zájmy. Není vůbec překvapivé, že většinu autorů lze profesně charakterizovat jako literáty všeho druhu – novináře, spisovatele, esejisty, básníky či dramatiky.⁴⁷ Dále se dotyční autoři věnovali také politice,⁴⁸

---

⁴³ ROWLINSON, J. S. , *Our Common Room in Geneva' and the Early Exploration of the Alps of Savoy* [online]. In: *Notes and Records of the Royal Society of London* 52, č. 2, 1998, str. 221–35 [vid. 15. 4. 2020]. Dostupný z: http://www.jstor.org/stable/531858?seq=1#page_scan_tab_contents, zvl. str. 221; SCHAMA, cit. dílo, str. 502.

⁴⁴ STEPHEN, Leslie, a Sidney LEE, ed. *Dictionary of National Biography. Vol. XVII.* [online]. London: Oxford University Press, Humphrey Milford, 1922 [vid. 15. 4. 2020]. Dostupný z: <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.210918/page/n5/mode/2up>, str. 1352.

⁴⁵ LEE, cit. dílo, *Vol. LXIII.*, str. 357.

⁴⁶ Obě anglické univerzity byly totiž v 18. století otevřeny stále pouze pro mužské studenty. PORTER, cit. dílo, str. 161.

⁴⁷ Jedná se o Addisona, Brevala, Sharpa, Younga, Chetwooda, Twisse, Defoa, Johnsona, Hanway, Gilpina, Broma i Cradocka. STEPHEN, cit. dílo, *Vol. I.*, str. 122; Týž, cit. dílo, *Vol. VI.*, str. 289; STEPHEN a LEE, cit. dílo, *Vol. XVII.*, str. 1353; LEE, cit. dílo, *Vol. LXIII.*, str. 357-361; STEPHEN, cit. dílo, *Vol. X.*, str. 211; LEE, cit. dílo, *Vol. LVII.*, str. 392; STEPHEN, cit. dílo, *Vol. XIV.*, str. 281-282; LEE, cit. dílo, *Vol. XXX.*, str. 31-40; BOHLS, Elizabeth A. a DUNCAN, Ian, ed. *Travel writing, 1700-1830: an anthology* [online]. Oxford a New York: Oxford University Press, 2005 [vid. 17. 4. 2020]. Dostupný z: https://books.google.cz/books?id=Mlwy89d28hoC&pg=PA96&hl=cs&source=gbs_toc_r&cad=4#v=onepage&q&f=false, str. 163; STEPHEN, cit. dílo, *Vol. XXI.*, str. 383; Týž, cit. dílo, *Vol. VI.*, str. 393; Týž, cit. dílo, *Vol. XII.*, str. 435.

⁴⁸ Addison, Windham, Young, Defoe, Johnson a Cradock. STEPHEN, cit. dílo, *Vol. I.*, str. 122; LEE, Sidney, ed. *Dictionary of National Biography. Vol. LXII.* [online]. New York a London: The Macmillan Company a Smith, Elder, & co., 1900 [vid. 25. 4. 2020]. Dostupný z: <https://archive.org/details/dictionarynatio13stepgoog/page/n8/mode/2up>, str. 173; LEE, cit. dílo, *Vol. LXIII.*, str. 360; STEPHEN, cit. dílo, *Vol. XIV.*, str. 281; LEE, cit. dílo, *Vol. XXX.*, str. 31-40; STEPHEN, cit. dílo, *Vol. XII.*, str. 435.

diplomacii,⁴⁹ vojenství,⁵⁰ obchodu⁵¹ či církevní kariéře,⁵² ale také agronomii,⁵³ lexikografii,⁵⁴ chirurgii,⁵⁵ matematice,⁵⁶ lékařství, přírodovědě nebo antikvářství.⁵⁷ Mezi nejpozoruhodnější zájmy vzhledem k tématu této práce patří rozhodně Gilpinovo skicování krajiny a teoretizování o estetických kategoriích⁵⁸ či Cradockovo praktikování *landscape gardening*.⁵⁹ Předpokládám, že si cestovatelé často všímali a kladli důraz právě na to, co bylo důležité pro jejich běžný profesní i mimoprofesní život.

Osmnácté století bylo dobou rozkvětu nejrůznějších učených nebo hospodářských společností a čtenářských či konverzačních klubů,⁶⁰ a také několik z našich vybraných autorů se do jejich činnosti zapojilo. Jedna třetina autorů patřila k členům Královské společnosti (*The Royal Society of London for Improving Natural Knowledge*), čtyři z nich (Sharp,⁶¹ Young,⁶² Twiss⁶³ a Stukeley⁶⁴) se jím stali již před vydáním svých cestopisů,⁶⁵

---

⁴⁹ Addison a Breval. STEPHEN, cit. dílo, *Vol. I.*, str. 124; Týž, cit. dílo, *Vol. VI.*, str. 289.

⁵⁰ Breval a Windham. STEPHEN, cit. dílo, *Vol. VI.*, str. 289; LEE, cit. dílo, *Vol. LXII.*, str. 172-173.

⁵¹ Chetwood a Defoe. STEPHEN, cit. dílo, *Vol. X.*, str. 211; Týž, cit. dílo, *Vol. XIV.*, str. 281-282.

⁵² Gilpin a Brome. STEPHEN, cit. dílo, *Vol. XXI.*, str. 383; Týž, cit. dílo, *Vol. VI.*, str. 393.

⁵³ Young. LEE, cit. dílo, *Vol. LXIII.*, str. 357.

⁵⁴ Johnson. LEE, cit. dílo, *Vol. XXX.*, str. 31.

⁵⁵ Sharp. STEPHEN a LEE. cit. dílo, *Vol. XVII.*, str. 1352.

⁵⁶ Windham. ROWLINSON, cit. dílo, str. 226.

⁵⁷ Posledními třemi disciplínami se zabýval William Stukeley. LEE, cit. dílo, *Vol. LV.*, str. 127.

⁵⁸ STEPHEN, cit. dílo, *Vol. XXI.*, str. 384.

⁵⁹ STEPHEN, cit. dílo, *Vol. XII.*, str. 435.

⁶⁰ IM HOF, Ulrich. *Evropa a osvícenství*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2001, str. 90-128.

⁶¹ STEPHEN a LEE, cit. dílo, *Vol. XVII.*, str. 1353.

⁶² LEE, cit. dílo, *Vol. LXIII.*, str. 359.

⁶³ Týž, cit. dílo, *Vol. LVII.*, str. 393.

⁶⁴ Týž, cit. dílo, *Vol. LV.*, str. 127.

⁶⁵ To neplatí pro nejstarší z děl Arthura Younga, které bylo vydáno ještě před tím, při vydání zbylých dvou jeho textů vybraných do korpusu již ovšem členem Společnosti byl. YOUNG, Arthur. *A Six Weeks Tour, Through the Southern Counties of England and Wales*. [online]. Vyd. 2., opravené a rozšířené. London: W. Strahan; W. Nicoll, No. 51 in St. Paul's Church-yard; B. Collins at Salisbury; and J. Balfour, in Edinburgh., 1769. [vid. 29. 4. 2020]. Dostupný z: <https://play.google.com/books/reader?id=KBYAAAAAQAQAJ&hl=cs&pg=GBS.PA63&pg=GBS.PR1>; Týž. *A Tour in Ireland: With General Observations on The Present State of That Kingdom: Made in The Years 1776, 1777, and 1778. And Brought Down to The End of 1779*. *Vol. I.-II.* [online]. Vyd. 2. London: T. Cadell, in the Strand, 1780. [vid. 29. 4. 2020]. Dostupný z:

kdežto William Windham byl přijat právě na základě jeho textu o ledovcích u Chamoni. ⁶⁶ William Stukeley byl kromě toho také spoluzakladatelem *Society of Antiquaries*, svobodným zednářem, členem *Spalding Society* a nakonec založil ještě *Brazen Nose Society*. ⁶⁷ Podobně aktivní byl v tomto směru také Samuel Johnson: spoluzaložil několik konverzačních klubů, např. *Turk's Head* v Soho. ⁶⁸ Někteří autoři se ve svém životě stali členy i dalších podobných, více či méně formálních, domácích i zahraničních „gentlemanských společností“: whigovského *Kitcat Clubu* (Addison), ⁶⁹ *Barber-Surgeons' Society*, francouzské *Paris Royal Society* (obě Sharp) ⁷⁰ či ženevského kroužku protestantských Britů nazývaného *Common Room* (Windham). ⁷¹ Rekordmanem byl v tomto směru ovšem Arthur Young, kterému jeho známost v druhé polovině života zajistila čestné členství např. ve společnostech v Dublinu, Bathu, Yorku, Kentu, Manchesteru, Bernu, Curychu, Paříži, Miláně atd. ⁷²

Někteří z vybraných autorů se v průběhu svého života dostali do opravdu elitní společnosti - ať už se jednalo o vysokou politickou funkci (Joseph Addison jako *Secretary of State for the Southern Department*, ⁷³ Arthur Young jako sekretář vládní

<https://archive.org/details/atourinirelandm00youngooog/page/n6/mode/2up> (Vol. I.), <https://play.google.com/books/reader?id=WGZCAAACAAJ&hl=cs&pg=GBS.PP5> (Vol. II.). Týž. *Travels during the years 1787, 1788, and 1789, undertaken more particularly with a view of ascertaining the cultivation, wealth, resources, and national prosperity of the kingdom of France. Vol. I.-II.* [online]. Vyd. 2. London a Bury St. Edmund's: W. Richardson, Royal-Exchange, 1794. [vid. 29. 4. 2020]. Dostupný z: <https://archive.org/details/travelsduringye03youngooog/page/n11> (Vol. I.), <https://ia800801.us.archive.org/29/items/A015133/A015133.pdf> (Vol. II.).

⁶⁶ WINDHAM, cit. dílo; ROWLINSON, cit. dílo, str. 227.

⁶⁷ LEE, cit. dílo, Vol. LV., str. 127.

⁶⁸ Týž, cit. dílo, Vol. XXX., str. 40.

⁶⁹ STEPHEN, cit. dílo, Vol. I., str. 124.

⁷⁰ STEPHEN a LEE, cit. dílo, Vol. XVII., str. 1352-1353.

⁷¹ ROWLINSON, cit. dílo, str. 221-222.

⁷² Na titulní straně druhého vydání jeho cestopisu o Francii je představen jako “*Arthur Young, Esq., F.R.S.; Secretary to the Board of Agriculture; honorary member of the Societies of Dublin, Bath, York, Salford, Odiham, and Kent; The Philosophical and Literary Society of Manchester; The Veterinary College of London; The Oeconomical Society of Berne; The Physical Society of Zurich; The Palatine Academy of Agriculture at Manheim; The Imperial Oeconomical Society established at Petersburg; The Royal and Electoral Oeconomic Society of Celle; associate of the Royal Society of Agriculture at Paris; and corresponding member of The Royal Academy of Agriculture at Florence; and of The Patriotic Society of Milan.*” YOUNG, cit. dílo (1794, Vol. I.), titulní strana.

⁷³ STEPHEN, cit. dílo Vol. I., str. 129.

zemědělské rady⁷⁴) či dokonce blízkost ke králi (Daniel Defoe v závěru vlády Viléma III.,⁷⁵ Samuel Johnson za Jiřího III.⁷⁶), nebo o osobní a korespondenční styky s významnými osobnostmi doby, a to nejen domácími (např. Youngova korespondence s Georgem Washingtonem či markýzem de La Fayette⁷⁷ nebo Stukeleyho přátelství s Isaacem Newtonem⁷⁸).

K tomu všemu je ale podle mého názoru potřeba zohlednit i fázi života, a tedy i kariéry, ve které daný autor cestoval a psal. Je jasné, že např. o Mary Anne Hanway lze jen stěží při analýze jejího cestopisu přemýšlet jako o spisovatelce, když svůj první román vydala až o 22 let později.⁷⁹ Věk autorů při vydání jejich cestopisů se pohybuje na poměrně široké škále, od 22 do přibližně 66 let, a jednotlivé „věkové kategorie“ jsou zastoupeny vcelku rovnoměrně – nedá se tedy říci, že by existoval určitý věk typický pro psaní cestopisu, alespoň v rámci vybraného korpusu.⁸⁰ Obrázek se mnoho nezmění ani v případě, když přesuneme pozornost na věk při samotné cestě – většina cestopisů byla totiž vydána do několika málo let od jejího dokončení. Neplatí to pouze pro již zmíněné cestopisy Williama Gilpina a poté pozdější z textů Johna Duranta Brevala – u nich rozstup mezi dokončením cesty a prvním vydáním jejího popisu tvoří 12 a více let.⁸¹

Také náboženské vyznání mohlo poměrně výrazně ovlivnit pohled cestovatelů na země, kterými projížděli. Není pravděpodobně náhoda, že jediný katolík mezi vybranými

---

⁷⁴ LEE, cit. dílo, *Vol. LXIII.*, str. 360.

⁷⁵ STEPHEN, cit. dílo, *Vol. XIV.*, str. 282.

⁷⁶ LEE, cit. dílo, *Vol. XXX.*, str. 39.

⁷⁷ LEE, cit. dílo, *Vol. LXIII.*, str. 360.

⁷⁸ Týž, cit. dílo, *Vol. LV.*, str. 127.

⁷⁹ HANWAY, cit. dílo; BOHLS a DUNCAN, cit. dílo, str. 163.

⁸⁰ U autorů, u kterých jsou data narození alespoň přibližně známá, jsem přirozeně vycházel z nich, u několika málo ostatních (Chetwood, Bush, Brome) jsem se snažil alespoň odhadnout věkovou kategorii na základě jiných životopisných dat, např. podle data vysvěcení na kněze. STEPHEN, cit. dílo, *Vol. I.*, str. 122 (Addison); Týž, cit. dílo, *Vol. VI.*, str. 289 (Breval); Týž, cit. dílo, *Vol. X.*, str. 211 (Chetwood); Týž, cit. dílo, *Vol. XIV.*, str. 280 (Defoe); Týž, cit. dílo, *Vol. XXI.*, str. 383 (Gilpin); Týž, cit. dílo, *Vol. VI.*, str. 393 (Brome); Týž, cit. dílo, *Vol. XII.*, str. 435 (Cradock); STEPHEN a LEE, cit. dílo, *Vol. XVII.*, str. 1352 (Sharp); LEE, cit. dílo, *Vol. LXIII.*, str. 357 (Young); ; Týž, cit. dílo, *Vol. LVII.*, str. 392 (Twiss); Týž, cit. dílo, *Vol. XXX.*, str. 31 (Johnson); Týž, cit. dílo, *Vol. LXII.*, str. 172 (Windham); Týž, cit. dílo, *Vol. LV.*, str. 127 (Stukeley); BOHLS a DUNCAN, cit. dílo, str. 163 (Hanway); nejméně informací mám o životopisných datech Johna Bushe, POWER, cit. dílo, str. 76.

⁸¹ GILPIN, cit. dílo (1809), titulní strana; Týž, cit. dílo (1789), titulní strana; Týž, cit. dílo (1800), dedikace; BREVAL, cit. dílo (1738), titulní strana.

autory, Richard Twiss, sepsal cestopis právě o většinově katolickém Irsku.⁸² Kromě něj a dvou nonkonformních protestantů (Defoe,⁸³ Breval⁸⁴) byla většina autorů nepříliš překvapivě anglikánská. Že vyznání mělo i v 18. století stále ještě velký vliv na životy lidí, dokazuje kromě již zmíněných omezených možností vzdělávání nonkonformistů také příklad Daniela Defoa, který byl za své náboženské názory dokonce vězněn.⁸⁵

—

Co se týče samotných pramenů, většinu z nich můžeme označit za klasický osvícenský cestopis, který je velmi rozsáhlý a obsažný, někdy až téměř holistický – autoři se často snažili popsat, okomentovat a vysvětlit vše, co na cestách potkali či zažili a co podle nich bylo důležité. Někteří k tomu přidávali ještě např. poměrně detailní výklad dějin daných zemí a měst,⁸⁶ zamýšlení nad fungováním místního hospodářství⁸⁷ či odkazy na rozličná literární díla.⁸⁸ Výsledkem měla často být jakási objektivní a

---

⁸² POWER, cit. dílo, Příloha: Biografické údaje o autorech; TWISS, Richard. *A Tour in Ireland in 1775*. [online]. Vyd. 1. London: Richard Twiss, 1776. [vid. 29. 4. 2020]. Dostupný z: <https://archive.org/details/atourinirelandi01twisgoog/page/n9/mode/2up>.

⁸³ STEPHEN, cit. dílo, *Vol. XIV.*, str. 281; Týž, ed. *Dictionary of National Biography. Vol. II*. [online]. New York a London: Macmillan and co. a Smith, Elder, & co., 1885. [vid. 23. 5. 2020]. Dostupný z: <https://archive.org/details/dictionaryofnat02stepuoft/page/n7/mode/2up>, str. 7.

⁸⁴ Týž, cit. dílo, *Vol. VI.*, str. 289.

⁸⁵ Týž, cit. dílo, *Vol. XIV.*, str. 283.

⁸⁶ Např. BREVAL, cit. dílo (1726), *Vol. II.*, str. 1-2, 4-7, 8, 10, 15, 18, 29-31, 33-42, 47-8, 52-72, 79, 80, 82-89, 91, 93-96; Týž, cit. dílo (1738), *Vol. I.*, str. 239-241, 259-262, 264, 265, 289-291, *Vol. II.*, str. 60, 62-70, 96-98, 133-153; SHARP, Samuel. *Letters From Italy, Describing The Customs and Manners of that Country, In the Years 1765, and 1766*. [online]. Vyd. 3. London: Henry and Cave at St. John's-Gate, 1767. [vid. 30. 4. 2020]. Dostupný z: <https://archive.org/details/b30497826/page/n4/mode/2up>, str. 293-296, 305; CHETWOOD a LUCKOMBE, cit. dílo, str. 29-31, 37, 39-42, 44-6.

⁸⁷ Např. BREVAL, cit. dílo (1726), *Vol. II.*, str. 54, 57-8, 93, 94; Týž, cit. dílo (1738), *Vol. I.*, str. 258, *Vol. II.*, str. 95-96, 134-136, 141, 153; CHETWOOD a LUCKOMBE, cit. dílo, str. 34-35, 43, 47, 48; ADDISON, Joseph. *Remarks on several parts of Italy, &c. In the years 1701, 1702, 1703*. [online]. London: J. & R. Tonson, 1767 [vid. 30. 4. 2020]. Dostupný z: <https://archive.org/details/remarksonseveral00addi>, str. 301; SHARP, cit. dílo, str. 267, 297, 298, 302-304.

⁸⁸ Např. ADDISON, cit. dílo, Předmluva a str. 248, 252, 268, 275, 300; BREVAL, cit. dílo (1726), *Vol. II.*, str. 1,3,19, 29, 35, 47; 58; 63; 70-72; 74; 80; 81; 84; 85; 88-92; 94; Týž, cit. dílo (1738), *Vol. I.*, str. V, 257, 286-288, 290, *Vol. II.*, str. 133-134, 138, 140-142, 144, 146-150, 152; SHARP, cit. dílo, str. 121, 242; YOUNG, cit. dílo (1794), str. V, 1.

definitivní zpráva o „současném stavu země“⁸⁹ se vším všudy. Je ovšem samozřejmě pravda, že každý cestovatel si pod takto definovaným cílem mohl představit něco jiného, čehož jsou si někteří z autorů vědomi.⁹⁰ I proto bylo poměrně rozšířeným zvykem hned na titulní straně díla čtenáře seznámit s přehledem nejdůležitějších témat, na která se daný autor zaměřil – někdy jich ale bylo opravdu početně.⁹¹ Málokdy se autor zaměřil na jeden jediný aspekt, který po cestě „hledal“ - to se týká především Williama Gilpina, který se soustředil na estetiku „picturesque“⁹², a poté také Williama Windhama, jehož dílo se ale vymyká i v rozsahu a dalších aspektech – je tvořeno jedním jediným dopisem přepsaným do podoby jakési krátké vědecké eseje předložené Královské společnosti.⁹³ Co má ovšem s některými dalšími cestopisy společné, je forma – korespondence z cest tvoří jádro několika z nich, nebo se tak texty minimálně tváří.⁹⁴

Důležitým vodítkem pro pochopení způsobu, jakým autoři psali svá díla, je motivace pro jejich sepsání, kterou často sami deklarovali v předmluvách spisů. Jednu z nejpočetnějších skupin uváděných motivů pro sepsání cestopisů bych shrnul pod společný jmenovatel „bylo to potřeba“. Často autoři tvrdili, že původně spis vůbec vydat nechtěli, ale přesvědčili je k tomu jejich přátelé, známí⁹⁵ nebo dokonce nějaké obecné přesvědčení.⁹⁶ S tím souvisí další často deklarovaný cíl počínání cestovatelů – provádění osvěty. Např. podle Windhama byla škoda, že taková zajímavost, jako jsou ledovce u

---

⁸⁹ Youngův cestopis o Irsku má toto slovní spojení přímo v názvu: *A Tour in Ireland: With General Observations on The Present State of That Kingdom: ...* YOUNG, cit. dílo (1780), titulní strana.

⁹⁰ BREVAL, cit. dílo (1738), *Vol. I.*, str. III.

⁹¹ Např. úplný podtitul Defoeova spisu zní: *Containing, I. A Particular Description of the Principal Cities and Towns, their Situation, Magnitude, Government, and Commerce. II. The Customs, Manners, Speech, as also the Exercises, Diversions, and Employment of the People. III. The Produce and Improvement of the Lands, the Trade, and Manufactures. IV. The Sea Ports and Fortifications, the Course of Rivers, and the Inland Navigation. V. The Publick Edifices, Seats, and Palaces of the Nobility and Gentry. With Useful Observations on the Whole. Particularly fitted for the Reading of such as desire to Travel over the Island.* DEFOE, cit. dílo, titulní strana.

⁹² To se týká všech výše citovaných Gilpinových děl – všechna mají dokonce spojení *relative chiefly to picturesque beauty* přímo v názvu.

⁹³ WINDHAM, cit. dílo.

⁹⁴ Kromě Windhamova spisu také SHARP, cit. dílo; CHETWOOD a LUCKOMBE, cit. dílo; HANWAY, cit. dílo; YOUNG, cit. dílo (1769).

⁹⁵ BREVAL, cit. dílo (1726), *Vol. I.*, str. 1 Předmluvy, nebo SHARP, cit. dílo, str. III.

⁹⁶ „...it has been often regreted, that no similar description of France could be resorted to...” YOUNG, cit. dílo (1794), str. III.

Chamonix, byla tak málo známá.⁹⁷ Také další autoři uváděli, že své dílo vydali proto, aby představili svá pozorování širšímu publiku,⁹⁸ popsali i dosud nepopsané⁹⁹ nebo také poradili cestovatelům, kteří by je chtěli následovat.¹⁰⁰ Nemám v této práci ambici dopodrobna zjišťovat, jak dalece tyto deklarované pohnutky odpovídaly realitě, bude ale užitečné k nim přihlížet při analýze jednotlivých textů. Trochu odlišné téma je motivace pro samotné podniknutí cesty právě do dané destinace a právě danou trasou. O tom se autoři také někdy zmiňují a jimi uvedené důvody se pohybují na široké škále od dlouho zamýšleného záměru po naprostou náhodu. Tak např. William Windham „měl dlouho velkou touhu podniknout tuto výpravu“ (*I had long had a great Desire to make this Excursion, ...*) k ledovcům u Chamonix,¹⁰¹ ale Samuel Sharp překročil Alpy ženevskou cestou kvůli návštěvě u Voltaira¹⁰² a Joseph Addison dokonce zamířil do Tyrolska naprosto neplánovaně a „z donucení“ (*... we were forced to take our way to Vienna through the Tirol, ...*) kvůli právě probíhající válce v Bavorsku.¹⁰³ Co se týče cestopisů popisujících Alpy, je také potřeba uvést, že některé cesty na kontinent, na jejichž základě byly texty napsány, mohou být podle mého názoru vnímány jako tzv. *Grand Tours*, v osmnáctém století ještě stále živý fenomén.¹⁰⁴ Zápisky z takové cesty mohl potom sepsat jak mladý muž, kterého měla výprava (do)vzdělat,¹⁰⁵ tak také jeho vychovatel a průvodce.¹⁰⁶

---

⁹⁷ WINDHAM, cit. dílo, str. 1.

⁹⁸ POWER, cit. dílo, str. 67 a 76.

⁹⁹ ADDISON, cit. dílo, str. 3.

¹⁰⁰ BREVAL, cit. dílo (1726), *Vol. I.*, str. 2 Předmluvy; Týž, cit. dílo (1738), *Vol. I.*, str. V-VII; WINDHAM, cit. dílo, str. 1 a 15.

¹⁰¹ WINDHAM, cit. dílo, str. 1.

¹⁰² SHARP, cit. dílo, str. 2.

¹⁰³ ADDISON, cit. dílo, str. 294-295, citace ze str. 295.

¹⁰⁴ Srov. např. COHEN, Michèle. *The Grand Tour. Language, National Identity and Masculinity*. In: *Changing English* 8, č. 2, 2001, str. 129–141.

¹⁰⁵ Jako William Windham, který byl doprovázen svým vychovatelem Benjaminem Stillingfleetem. ROWLINSON, cit. dílo, str. 221.

¹⁰⁶ Např. John Durant Breval, který většinu cesty doprovázel mladého George, později lorda vikomta z Malpas, nebo James Brome, který doprovázel syny obchodníka Van-Ackara. STEPHEN, cit. dílo, *Vol. VI.*, str. 289; BREVAL, cit. dílo (1726), *Vol. I.*, str. I dedikace; BROME, cit. dílo, titulní strana.

3. Alpy

Alpy figurují v rámci rozvržení mého výzkumu jako zástupce horské krajiny na území cizích suverénních státních útvarů. Zároveň je to nejvyšší pohoří jak z těch, kterých se týká tato práce, tak v celé Evropě. Snad i proto vždy hrálo velmi významnou úlohu v evropských dějinách i v prostorových představách o nejstarším kontinentu a jeho geografickém či geopolitickém členění. To ostatně dokazují i samotné texty analyzovaných cestopisů: mám na mysli např. spojení *on that/this side (of) the Alps*, které používal při popisu svých cest i úvahách nad dějinami či současným stavem Evropy poměrně často John Durant Breval.¹⁰⁷

Alpy lze podle mého názoru také označit jako hlavní dějiště novověkého „objevování“ (vele)horské krajiny Evropy a s tím související změny pohledu na ni.¹⁰⁸ V tomto procesu hráli již minimálně po několik desítek let před začátkem osmnáctého století velkou úlohu také Angličané – mezi významnými anglickými cestovateli sedmnáctého století a zároveň vlivnými inspirátory nového způsobu přemýšlení nad

---

¹⁰⁷ BREVAL, cit. dílo (1726), *Vol. II.*, str. 73, 80, 85; Týž, cit. dílo (1738), *Vol. I.*, str. 265, 286, *Vol. II.*, str. 60, 137, 142, 146.

¹⁰⁸ Leslie Stephen neváhal označit alpskou oblast dokonce za “hřiště Evropy”. STEPHEN, Leslie. *The Playground of Europe* [online]. Londýn: Longmans, Green and Co., 1871 [vid. 22. 5. 2020]. Dostupné z: <https://play.google.com/books/reader?id=CsFDAAAAYAAJ&printsec=frontcover&output=reader&hl=cs&pg=GBS.PR3>. Dále např. HYDE, Walter Woodburn. *The Development of the Appreciation of Mountain Scenery in Modern Times* [online]. In: *Geographical Review* 3, č. 2, 1917, str. 107-118 [vid. 22. 5. 2020]. Dostupný z: http://www.jstor.org/stable/207522?seq=1#page_scan_tab_contents či NICOLSON, Marjorie Hope. *Mountain gloom and mountain glory: the development of the aesthetics of the infinite*. Seattle: University of Washington Press, 1997.

horami a horskou krajinou můžeme jmenovat Thomase Burneta,¹⁰⁹ jeho jmenovce Gilberta Burneta,¹¹⁰ dále třetího hraběte ze Shaftesbury¹¹¹ či Johna Dennise.¹¹²

Pouze jeden ze šesti pro tuto práci vybraných cestopisů pojednávajících o Alpách se ovšem zaměřuje výlučně na tuto oblast: spis aristokrata Williama Windhama o ledovcích u Chamonix, pod horou, které se dnes říká Mont Blanc.¹¹³ Zjednodušeně lze tedy říci, že jediný Windham cestoval opravdu *do* Alp (i když na kontinentu se vyskytoval v rámci své rozsáhlejší *Grand Tour*, jak jsem zmínil výše), zatímco ostatní autoři, spisovatelé Joseph Addison a John Durant Breval, chirurg Samuel Sharp a agronom Arthur Young, *přes* Alpy - v rámci větších popisovaných cest po Itálii,¹¹⁴ Francii¹¹⁵ (v obou případech zahrnuli i sousedící země) či dokonce po celé Evropě.¹¹⁶ V jejich dílech jsem se zaměřil především na analýzu pasáží týkajících se širšího alpského regionu - tedy samotného pohoří i jeho bezprostředního okolí. Ačkoli jsem si vědom rizika určitého zkreslení při promítání moderních definic a systémů členění alpského masivu¹¹⁷ do

---

¹⁰⁹ Thomas Burnet cestoval do Alp v roce 1671 a jeho o deset let mladší dílo o vývoji země mělo velký vliv na vnímání hor: BURNET, Thomas. *Telluris Theoria Sacra: Orbis Nostris Originem & Mutationes Generales quas Aut jam subiit, aut olim subiturus est, Complectens*. [online]. Vyd. 1. London: Gualt. Kettilby, 1681 [vid. 22. 5. 2020]. Dostupný z: <https://play.google.com/books/reader?id=QtTnd8XqG4IC&hl=cs&pg=GBS.PP5>; srov. SCHAMA, cit. dílo, str. 489-491; MACFARLANE, Robert. *Hory v hlavě: dějiny jedné fascinace*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2018, str. 33 a před ní.

¹¹⁰ Cesta Gilberta Burneta se uskutečnila v letech 1685-1686 a vznikl z ní cestopis ve formě dopisů: BURNET, Gilbert. *Some Letters Containing, An account of what seemed most remarkable in Switzerland, Italy, &c.* [online]. Vyd. 1. Rotterdam: Abraham Acher, 1686 [vid. 22. 5. 2020]. Dostupný z: http://gutenberg.beic.it/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=6263078.xml&dvs=1590152455713~222&locale=cs_CZ&search_terms=&show_metadata=true&adjacency=&VIEWER_URL=/view/action/nmets.do?&DELIVERY_RULE_ID=7&divType=; srov. SCHAMA, cit. dílo, str. 491.

¹¹¹ Shaftesbury navštívil Alpy v roce 1686 a mezi jeho nejvýznamnější díla přispívající k estetizaci volné, divoké přírody, včetně hor, patří např. *An Inquiry Concerning Virtue* (1699). STIBRAL, Karel. *Proč je příroda krásná? Estetické vnímání přírody v novověku*. Vyd. 1. Praha: Dokořán, 2005, str. 62-65; NICOLSON, cit. dílo, str. 289-300.

¹¹² Dennis cestoval přes Alpy v roce 1688 a zanechal o tom velmi zajímavé komentáře, viz. SCHAMA, cit. dílo, str. 487.

¹¹³ WINDHAM, cit. dílo.

¹¹⁴ ADDISON, cit. dílo; SHARP, cit. dílo.

¹¹⁵ YOUNG, cit. dílo (1794).

¹¹⁶ BREVAL, obě cit. díla (1726 a 1738).

¹¹⁷ Mám na mysli např. poměrně nový způsob členění Alp italského badatele Sergia Marazziho. MARAZZI, Sergio. *SOIUSA – Suddivisione orografica internazionale unificata del Sistema Alpino*

historické reality 18. století, využil jsem je jako pomůcku právě pro vymezení oblastí, jejichž popis mě v rámci mého výzkumu nejvíce zajímal, a také pro základní orientaci v nich. V konečném důsledku pro mě bylo ovšem nejdůležitější, jak daný prostor vnímali a členili samotní doboví autoři.¹¹⁸

Dotyční cestovatelé se pohybovali především v západní polovině alpského regionu – východně od Brennerského průsmyku se dostal pouze Joseph Addison při své plavbě po Innu směrem do Bavorska.¹¹⁹ Opravdu hluboko do Alpského masivu se ovšem dostali jen několikrát – hlavně při jeho nezbytném přechodu na cestě do nebo z Itálie, resp. konkrétně Pádské nížiny. Nejčastěji pro to autoři volili trasu přes Mont Cenis, tedy mezi Ženevou či Lyonem a Turínem: tuto cestu popsali čtyři z pěti autorů – vlastně všichni, kteří cestovali *přes* Alpy (viz výše).¹²⁰ Dalšími místy přechodu byly již zmíněný Brennerský průsmyk na cestě z Bavorska přes Innsbruck do Tridentu a dalších severoitalských měst, kterou popsal Breval,¹²¹ a také průsmyk Col de Tende mezi Nice a Cuneem, přes který cestoval Young.¹²² Posledními opravdu velehorskými alpskými oblastmi, skrze které vybraní autoři cestovali, jsou území kolem údolí Innu, kde se pohybovali Addison¹²³ a Breval,¹²⁴ a samozřejmě již zmíněné ledovce kolem Chamonix, které zkoumal Windham.¹²⁵ Jinak autoři projížděli spíše okrajovými částmi alpské

[online]. Fiori di montagna, © 2000-

2015. [vid. 21. 05. 2020]. Dostupné z: <http://www.fioridimontagna.it/it/soiusa/soiusa.htm>.

¹¹⁸ Např. Breval vycházel z antických geografů a členil Alpy na: *Maritimae* (směrem k janovskému pobřeží a Provence), *Cottiae* (mezi Provence a Itálií), *Graiae* (mezi Savojskem a Val(le) d'Aosta), *Penninae* (Valais a protilehlá oblast na italské straně), *Rheticae* (Grisons, Tridentsko a oblast směrem k Trevisu), *Lapontiae* (kam řadí např. Simplonský průsmyk) a *Juliae* (Alpy Tyrolska, Korutanska a Bavorska). Na jiných místech ovšem zmiňuje také označení „Savojské Alpy“ (*Savoy Alps*). BREVAL, cit. dílo (1726), *Vol. II.*, str. 1-3; Týž, cit. dílo (1738), *Vol. II.*, str. 117 a 133.

¹¹⁹ ADDISON, cit. dílo, str. 301-303.

¹²⁰ Addison, Breval, Sharp i Young. ADDISON, cit. dílo, str. 254-255; BREVAL, cit. dílo (1738), *Vol. I.*, str. 285-292; SHARP, cit. dílo, str. 266-311; YOUNG, cit. dílo (1794), str. 267-275.

¹²¹ BREVAL, cit. dílo (1726), *Vol. II.*, str. 88-94.

¹²² YOUNG, cit. dílo (1794), str. 202-205.

¹²³ ADDISON, cit. dílo, str. 298-303.

¹²⁴ BREVAL, cit. dílo (1738), *Vol. II.*, str. 95-97.

¹²⁵ WINDHAM, cit. dílo, str. 4-13.

oblasti, ať to byly části již zmíněné Pádské nížiny,¹²⁶ severoitalská jezera,¹²⁷ území mezi Ženevou, Bernem, Curychem a Bodamským jezerem¹²⁸ nebo údolí Rhôny.¹²⁹

Z geopolitického hlediska se tedy, jak již bylo nastíněno, těchto pět cestovatelů pohybovalo na území ne jednoho, ale hned několika cizích státních útvarů - tím jsou Alpy také v rámci všech analyzovaných horských oblastí specifické. Jednalo se zejména o části Francie, Sardinského království (resp. do roku 1714 Savojského vévodství, v letech 1714-1720 Sicilského království), Švýcarských kantonů, Benátské republiky, Habsburské monarchie, kam po roce 1714 patřilo i Milánské vévodství, a v neposlední řadě i papežských držav (hrabství Venaissin). Tyto celky měly různý vztah k domovské zemi autorů, navíc u některých došlo v průběhu osmnáctého století k významným změnám. Mám na mysli např. tzv. změnu aliancí, která v roce 1756 předcházela vypuknutí Sedmileté války, a která proměnila vztah mezi Velkou Británií a Habsburskou monarchií,¹³⁰ a potažmo tedy i Milánkem a dalšími územími pod její správou. U jiných států ovšem vzájemné vztahy nebyly tak proměnlivé – i samotní autoři považovali některé země za tradiční oponenty (Francie¹³¹) nebo naopak “přirozené” spojence (Sardinské království¹³²) Anglie, resp. Velké Británie. Složitě politické a diplomatické vztahy ovšem nebyly pro cestovatele jedinou připomínkou, že se nacházejí v cizině – s výjimkou protestantských švýcarských kantonů se pohybovali v katolických oblastech, a kromě toho si všímali také mnohých kulturních, společenských či hospodářských rozdílů. Alpský region sice autoři nevnímali jako homogenní a popisovali do většího či menšího detailu specifika jednotlivých států, zemí, jejich částí i měst, některé motivy se ovšem

---

¹²⁶ ADDISON, cit. dílo, str. 42-56, 248-254; BREVAL, cit. dílo (1726), *Vol. II.*, str. 96-133; Týž, cit. dílo (1738), *Vol. I.*, str. 239-241, 265, 285-289; SHARP, cit. dílo, str. 1, 266-288; YOUNG, cit. dílo (1794), str. 205-212, 220-228; 267-269.

¹²⁷ ADDISON, cit. dílo, str. 43; BREVAL, cit. dílo (1726), *Vol. II.*, str. 129; Týž, cit. dílo (1738), *Vol. I.*, 257-264; YOUNG, cit. dílo (1794), str. 223.

¹²⁸ ADDISON, cit. dílo, str. 258-295; BREVAL, cit. dílo (1726), *Vol. II.*, str. 9-69; Týž, cit. dílo (1738), *Vol. II.*, 60-68; WINDHAM, cit. dílo, str. 1-3.

¹²⁹ BREVAL, cit. dílo (1726), *Vol. I.*, str. 224-250, *Vol. II.*, str. 1-9; Týž, cit. dílo (1738), *Vol. II.*, str. 130-153; YOUNG, cit. dílo (1794), str. 184-191.

¹³⁰ Srov. např. BLACK, Jeremy. *Evropa osmnáctého století*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2003, str. 325.

¹³¹ YOUNG, cit. dílo (1794), str. III.

¹³² Pravděpodobně opět ve vztahu k rivalitě vůči Francii – ono „přirozené společenství“ (*natural ally*) mezi Velkou Británií a Sardinským královstvím bylo totiž zdůvodněno jeho polohou. SHARP, cit. dílo, str. 283.

opakovaly častěji než jiné, a je tedy podle mého názoru možné poskládat z nich nějaký souhrnný, i když zjednodušený obraz celého regionu.

Pro účely této práce jsou nejdůležitější ty motivy v popisu alpské společnosti a kultury, které autoři přímo spojovali s místním specifickým typem krajiny a přírodními podmínkami. Není například příliš překvapivé, že většina z nich odůvodňovala chudobu a bídu obyvatel pustotou a neúrodností země, kterou obývají, a která jim tudíž poskytuje jen omezené množství zdrojů.¹³³ Krajina ovšem podle nich stála i za dalšími charakteristickými vlastnostmi místních, které s onou chudobou více či méně souvisely. Podle Addisona např. „převládá ve většině pustých skalnatých částí Evropy stejný temperament“ (... *the same humour prevail in most of the rocky barren parts of Europe*).¹³⁴ Na mysli měl kromě zmíněné chudoby také „nevědomost“ (*ignorance*) nebo „důvěřivost“ (*credulous*), které dokonce považoval za „produkty“ (*products*) tohoto typu země.¹³⁵ Podobně psal William Windham o „zemích nevědomosti“ (*lands of ignorance*), kde jsou lidé extrémně pověřčiví (*superstitious*).¹³⁶ Oba autoři tyto charakteristiky zmínili v souvislosti s rozšířením víry v čarodějnictví a podobné „nepodložené“ (*idle*)¹³⁷ legendy.¹³⁸ Breval zase považoval horaly, kteří žili mezi „strašlivými skalami“ (*dreadful rocks*) a mluvili těžko srozumitelnou „hantýrkou“ (*Jargon*), za ne tak odlišné od „úplných divochů“ (*downright savages*).¹³⁹ Všechna tato vyjádření nevyznívají pro místní společnost (a potažmo možná ani pro krajinu, která na ni měla takový vliv) příliš lichotivě a mohli bychom z nich vytušit, že vzdělaní osvícenští autoři se na ni dívali poněkud svrchu a vnímali ji jako nedokonalou. Tomu by odpovídal i Brevalův názor, že až časté cestování po světě v rámci vojenské služby u cizích mocností pomohlo „zcivilizovat“ (*civilize*) bernský stát a „znavit“ (*worn off*) jeho obyvatele „přirozené drsnosti“ (*native Ruggedness*).¹⁴⁰ Na druhou stranu, Addison považoval švýcarskou „drsnost“ (v jeho

---

¹³³ ADDISON, cit. dílo, str. 290 a 302; SHARP, cit. dílo, str. 297-298 a 303-304; YOUNG, cit. dílo (1794), str. 270.

¹³⁴ ADDISON, cit. dílo, str. 290.

¹³⁵ Tamtéž.

¹³⁶ WINDHAM, cit. dílo, str. 12.

¹³⁷ WINDHAM, cit. dílo, str. 13.

¹³⁸ ADDISON, cit. dílo, str. 290; WINDHAM, cit. dílo, str. 12-13

¹³⁹ BREVAL, cit. dílo (1738), *Vol. I.*, str. 263-264.

¹⁴⁰ BREVAL, cit. dílo (1726), *Vol. II.*, str. 51.

podání *military roughness*) za žádoucí pro místní klimatické podmínky a spojoval ji také se „starobylou jednoduchostí“ (*ancient simplicity*) – tentokrát jednoznačně pozitivně zabarvenou vlastností, která podle něj udržovala švýcarskou společnost v jakémisi nezkaženém, utopickém stavu prostém „bezpráví“ (*injustice*), „krádeží“ (*rapine*) nebo „lakoty“ (*avarice*).¹⁴¹ Podobně si i Breval všiml absence pocestných loupeží ve Švýcarsku a považoval to za „štěstí“ (*happiness*).¹⁴²

Máme tu tedy dvě protikladné charakteristiky společnosti a obyvatel Alp: na jedné straně bezelstnost a nezkaženost, na té druhé jakousi zaostalost či nevzdělanost. Obě tendence podle mého názoru spojuje, v textech z per osvícenských Angličanů asi očekávatelná, představa nižšího stupně civilizačního vývoje, na kterém se zdejší společnost nacházela, poměrně překvapivé je ale zdůraznění i jeho pozitivních aspektů.

Popis a hodnocení alpské krajiny, která podle cestovatelů zdejší společnost tak ovlivňovala, byly snad ještě více rozporuplné. Rozmanitý popis lze samozřejmě vysvětlit širokou škálou dílčích krajinných prvků, ve kterých se cestovatelé pohybovali – od údolí a jezer až po vysokohorské hřebeny. Důkladnější vysvětlení ovšem vyžaduje často protichůdné estetické hodnocení. V textech se totiž opakují dvě rozdílné tendence.

Na jedné straně je to obliba mírné, rovinaté, „pravidelné“ (*regular(ly)*),¹⁴³ a hlavně kultivované a úrodné krajiny. Takový přístup představuje kontinuitu s obecně rozšířeným způsobem hodnocení krajiny v předchozích obdobích, kdy právě její míra kultivace člověkem byla dominantním hodnotícím kritériem.¹⁴⁴ Vyskytuje se ale ve větší či menší míře ve všech textech, ba paradoxně snad nejčastěji v tom nejmladším, což je ale pochopitelné s ohledem na profesi jeho autora – agronoma Arthura Younga. On i ostatní autoři tak popisovali např. „krásy vznikající extrémní úrodností“ (*beauties resulting from extreme fertility*),¹⁴⁵ „příjemný pohled“ (*pleasant picture*) na maximálně kultivované savojské svahy (*least spot of ground (...) does not lie uncultivated*),¹⁴⁶

---

¹⁴¹ ADDISON, cit. dílo, str. 285-286.

¹⁴² BREVAL, cit. dílo (1726), *Vol. II.*, str. 48.

¹⁴³ ADDISON, cit. dílo, str. 302; SHARP, cit. dílo, str. 279; YOUNG, cit. dílo (1794), str. 208.

¹⁴⁴ Viz. např. RADIMĚŘSKÁ, cit. dílo, str. 170-175 a 180; nebo STIBRAL, cit. dílo, str. 47-61.

¹⁴⁵ YOUNG, cit. dílo (1794), str. 207.

¹⁴⁶ SHARP, cit. dílo, str. 302-303.

„krásné louky“ (*beautiful meadows*),¹⁴⁷ „nejúrodnější, dobře zavlažované a krásné pláně“ (*most fertile, well-water'd and beautiful Plains*),¹⁴⁸ nejúrodnější a nejkrásnější místo ve Švýcarsku (*the richest as well as the most beautiful Spot of all Swisserland*)¹⁴⁹ nebo skvělou zábavu (*The greatest entertainment*), kterou jim poskytovaly výhledy na „extrémně dobře kultivované“ (*extremely well cultivated*) břehy Ženevského jezera.¹⁵⁰ Nejméně často oceňoval takové vlastnosti krajiny ve svém textu William Windham, což lze ale opět vysvětlit specifickým zaměřením jeho popisované cesty na vysokohorské ledovce.¹⁵¹

Často ovšem cestovatelé kladně hodnotili také přesně opačný typ krajiny – „divokou“ (*savage*,¹⁵² *wild(erness)*¹⁵³), „drsňou“ (*rough*,¹⁵⁴ *rude*,¹⁵⁵ *sharp*¹⁵⁶), „nepravidelnou“ (*irregular*,¹⁵⁷ *shapeless*¹⁵⁸), „nesmírnou“ (*immense(ly)*,¹⁵⁹ *prodigious(ly)*¹⁶⁰) nebo dokonce přímo neúrodnou krajinu hor a skal. To podle mého názoru koresponduje s výše zmíněným pohledem na osmnácté století jako na období výrazné proměny vkusu vůči horám a horským oblastem – oceňování, ne-li samotné povšimnutí si a zaznamenání popisu takové krajiny bylo totiž do velké míry v osmnáctém století novinkou.¹⁶¹ Joseph Addison např. už v roce 1705 připouštěl, že „pěkná krajina“

---

¹⁴⁷ WINDHAM, cit. dílo, str. 2.

¹⁴⁸ BREVAL, cit. dílo (1738), *Vol. II.*, str. 141.

¹⁴⁹ Týž, cit. dílo (1726), *Vol. II.*, str. 30-31.

¹⁵⁰ ADDISON, cit. dílo, str. 260.

¹⁵¹ WINDHAM, cit. dílo.

¹⁵² YOUNG, cit. dílo (1794), str. 204.

¹⁵³ BREVAL, cit. dílo (1726), *Vol. II.*, str. 2; Týž, cit. dílo (1738), *Vol. I.*, str. 261 a 264, *Vol. II.*, str. 95; YOUNG, cit. dílo (1794), str. 204.

¹⁵⁴ WINDHAM, cit. dílo, str. 11.

¹⁵⁵ BREVAL, cit. dílo (1726), *Vol. II.*, str. 2.

¹⁵⁶ ADDISON, cit. dílo, str. 262.

¹⁵⁷ ADDISON, cit. dílo, str. 255, 261, 271, 302; BREVAL, cit. dílo (1726), *Vol. II.*, str. 32; Týž, cit. dílo (1738), *Vol. II.*, str. 60.

¹⁵⁸ YOUNG, cit. dílo (1794), str. 271.

¹⁵⁹ BREVAL, cit. dílo (1738), *Vol. I.*, str. 258; WINDHAM, cit. dílo, str. 10; YOUNG, cit. dílo (1794), str. 188, 205, 221.

¹⁶⁰ ADDISON, cit. dílo, str. 263, 271; WINDHAM, cit. dílo, str. 3; YOUNG, cit. dílo (1794), str. 205.

¹⁶¹ Viz. např. NICOLSON, cit. dílo.

(*fine landskip*) neposkytuje vždy nejvíce zdrojů (*materials (...) not always the most profitable to the owner of them*).¹⁶² John Durant Breval zase považoval výhledy na „vysoké“ (*high*), „divoké“ (*wild*) či „rozbité“ (*broken*) hory za „překvapivě dokonalé“ (*surprisingly perfect*), „krásné“ (*beautiful*), nebo dokonce za jedny z „nejhezčích“ (*finest*), „nejúžasnějších“ (*most astonishing*) a „nejjedinečnejších“ (*most singular*) na světě.¹⁶³ Také William Windham a jeho společníci byli prý „cestou mezi řekou a horami baveni příjemnou rozmanitostí pěkných krajin“ (*Road between that river and the Mountains, all along we were entertained with an agreeable Variety of fine Landskips*),¹⁶⁴ Samuel Sharp řadil Alpy mezi „přírodní krásy“ (*beauties derived from Nature*)¹⁶⁵ a dokonce i Arthurovi Youngovi, který jindy tak oceňoval úrodnost krajiny, přišly někdy výhledy na zasněžené (*capped with snow*) Alpy „velmi pěkné“ (*very fine*).¹⁶⁶

V rámci tohoto druhého přístupu k hodnocení krajiny se kromě konceptu „krásy“ (viz výše citované výrazy *beauty*, *beautiful*, *fine* apod.) v textech vyskytují ještě další pojmy a estetické kategorie. Zvláště významný se mezi nimi zdá být koncept „hrůzy“, „zděšení“, případně „nebezpečí“. Autoři tak popisovali např. „děsivé“ (*dreadful*) hory a skály,¹⁶⁷ „hrozivý pohled“ (*View terrible enough*) na strmý svah,¹⁶⁸ „strašlivý výhled“ (*tremendous prospect*) na Alpy,¹⁶⁹ „hrozivé rysy“ (*terrific features*) hor¹⁷⁰ nebo „nebezpečné bystřiny“ (*dangerous Torrents*),¹⁷¹ které navíc vydávají „příšerný hluk“ (*terrible Noise*).¹⁷² To, že tyto pojmy byly často spojeny s pozitivně hodnocenou horskou krajinou, naznačuje jejich významový posun od veskrze negativní, doslovné „hrůzy“ směrem k příjemnějším pocitům, ohromení, úžasu či vzrušení. Např. Joseph Addison tuto

---

¹⁶² ADDISON, cit. dílo, str. 302.

¹⁶³ BREVAL, cit. dílo (1726), *Vol. II.*, str. 35; Týž, cit. dílo (1738), *Vol. I.*, str. 260-261.

¹⁶⁴ WINDHAM, cit. dílo, str. 3.

¹⁶⁵ SHARP, cit. dílo, str. 67.

¹⁶⁶ YOUNG, cit. dílo (1794), str. 206.

¹⁶⁷ BREVAL, cit. dílo (1738), *Vol. I.*, str. 258 a 263.

¹⁶⁸ WINDHAM, cit. dílo, str. 9.

¹⁶⁹ SHARP, cit. dílo, str. 67.

¹⁷⁰ YOUNG, cit. dílo (1794), str. 270.

¹⁷¹ WINDHAM, cit. dílo, str. 4.

¹⁷² BREVAL, cit. dílo (1726), *Vol. II.*, str. 93.

emoci pojmenoval jednoduše jako „příjemný druh hrůzy“ (*agreeable kind of horror*).¹⁷³ A přesně na takových pocitech také postavil po polovině osmnáctého století anglický filozof Edmund Burke svou definici konceptu „vznešena“ (*sublime*) jako nové estetické kategorie.¹⁷⁴ Zatímco samotný způsob hodnocení krajiny a ona „estetika hrůzy“ se vyskytovaly, jak je vidno z výše uvedených citací, ve všech analyzovaných pramenech, přímo výraz *sublime* najdeme pouze v nejmladším textu z pera Arthura Younga.¹⁷⁵ Ačkoli si někteří autoři starších textů dopomohli užitím výrazu *noble* v podobném významu,¹⁷⁶ tento příklad ukazuje na jisté zpoždění proměny jazyka oproti proměně zkušenosti,¹⁷⁷ ke které v rámci vnímání horské krajiny v osmnáctém století došlo. Na druhou stranu, některé pojmy se vyskytly v mnohem starších textech, než bychom možná mohli čekat: např. John Durant Breval popisoval už ve dvacátých a třicátých letech horskou krajinu jako „romantickou“ (*Romantick*)¹⁷⁸ – a to nemohl vědět, že ona proměna vkusu vyústí na přelomu osmnáctého a devatenáctého století ve stejnojmenný umělecký směr. Na jednom místě Breval spojil tuto „romantičnost“ s konceptem „malebna“ (v jeho podání *pinturesque*),¹⁷⁹ v čemž také docela předběhl svou dobu – o rozšíření tohoto pojmu (už ve variantě *picturesque*) v poslední čtvrtině osmnáctého století bude ještě řeč v dalších kapitolách, ovšem ve vztahu k Alpám ho používal kromě Brevala až Arthur Young ve svém spisu z devadesátých let.¹⁸⁰

I tento druhý způsob popisu a hodnocení krajiny, jak ukazují výše uvedené citace, používali více či méně všichni vybraní autoři. Oba směry se tak v analyzovaných spisech

---

¹⁷³ ADDISON, cit. dílo, 261.

¹⁷⁴ *Whatever is fitted in any sort to excite the ideas of pain, and danger, that is to say, whatever is in any sort terrible, or is conversant about terrible objects, or operates in a manner analogous to terror, is a source of the sublime; that is, it is productive of the strongest emotion which the mind is capable of feeling.* BURKE, Edmund. *A Philosophical Enquiry into the Origin of Our Ideas of the Sublime and Beautiful* [online]. London: J. Dodsley, 1767. [vid. 27. 2. 2018]. Dostupné z: <https://play.google.com/books/reader?id=CUGJAAAAQAAJ&hl=cs&pg=GBS.PA58.w.1.2.0>, str. 58; poprvé vydáno 1757.

¹⁷⁵ YOUNG, cit. dílo (1794), str. 204, 205 a 269.

¹⁷⁶ ADDISON, cit. dílo, str. 273; BREVAL, cit. dílo (1738), *Vol. I.*, str. 258.

¹⁷⁷ Ke vztahu jazyka a zkušenosti srov. např. KOSELLECK, cit. dílo (2011), str. 34 a 37-38.

¹⁷⁸ BREVAL, cit. dílo (1726), *Vol. II.*, str. 2 a 94; Týž, cit. dílo (1738), *Vol. II.*, str. 153.

¹⁷⁹ BREVAL, cit. dílo (1726), *Vol. II.*, str. 94.

¹⁸⁰ YOUNG, cit. dílo (1794), str. 204, 221 a 271.

v rámci celého sledovaného období vyskytovaly spíše vedle sebe, než že by jeden postupně ustupoval druhému.

Popis alpské oblasti z per vybraných cestovatelů se, jak lze vytušit ze všeho výše uvedeného, celkově vyznačuje jedním důležitým rysem, na který je podle mého názoru potřeba ještě explicitně upozornit: jinakostí. Ačkoli autoři některé detaily přirovnávali k anglickým reáliím,¹⁸¹ většinou ji vnímali, ať už v pozitivním či negativním duchu, jako poměrně dost odlišnou od své domovské Anglie. To samozřejmě není příliš překvapivé v případě popisu společenských, náboženských, hospodářských a kulturních poměrů – jak bylo zmíněno výše, cestovatelé se pohybovali na cizím území. Vrcholem jinakosti byly ovšem pro cestovatele některé aspekty zdejší krajiny – často pro ně bylo to, co v ní pozorovali, úplně nové (např. *novelty of the object*¹⁸²) a jedinečné (*singular*,¹⁸³ *extraordinary*¹⁸⁴) - někdy až tak, že velmi těžko hledali slova pro její popis, jak přiznal William Windham při pohledu na ledovce (*I am extremely at a Loss how to give a right Idea of it; as I know no one thing which I have ever seen that has the least Resemblance to it.*)¹⁸⁵

---

¹⁸¹ Např. palác Moncaglia u Turína k Windsoru nebo arkádové vstupy turínského bylinného trhu k těm na Somerset house. YOUNG, cit. dílo (1794), str. 208 a 210.

¹⁸² BREVAL, cit. dílo (1726), str. 2.

¹⁸³ ADDISON, cit. dílo, str. 259; BREVAL, cit. dílo (1738), *Vol. I.*, str. 260; YOUNG, cit. dílo (1794), str. 201, 204, 224.

¹⁸⁴ ADDISON, cit. dílo, str. 255; WINDHAM, cit. dílo, str. 9.

¹⁸⁵ WINDHAM, cit. dílo, str. 9.

4. Irská pohoří

Irsko představuje v mém výběru destinaci s velmi komplikovaným a nejasným vztahem vůči Anglii jako domovské zemi cestovatelů. Ten by se dal, nejen pro osmnácté, ale i předcházející staletí, charakterizovat jako pomezí mezi vlastní a cizinou, resp. z politického hlediska mezi personální unií a kolonií.¹⁸⁶ Politické spojení obou zemí bylo pevně ukotveno až v roce 1801, tedy těsně po konci mnou sledovaného období. Ovšem prvním anglickým králem, který vznesl mocenský nárok na Irsko, byl už ve dvanáctém století Jindřich II. A nejpozději přibližně ve stejné době také v Irsku začalo vzájemné potýkání se a také kulturní ovlivňování původního galského a nově příchozího anglonormanského obyvatelstva, ať to již byla šlechta nebo, o něco později, prostší osadníci. V šestnáctém století se situace ještě zkomplikovala, když se k etnické a kulturní rozmanitosti přidala i ta konfesijní, a mocenské působení ze strany anglické koruny nepolevilo, spíše právě naopak. V osmnáctém století byl poměr sil už poměrně jasně vychýlen jedním směrem: vybraní cestovatelé tedy už navštívili zemi, jejíž celé území bylo nejméně po celé století sjednoceno pod anglickou správou, navíc nárok anglických panovníků na irský královský trůn v té době nebyl zpochybňován, zdejší galská šlechta byla dávno zbavena politické moci a ačkoli neproběhla celková konfesionalizace země, katolická pozemková držba byla výrazně omezena a protestantská menšina si udržovala privilegovanou politickou pozici. Přesto byl politický vztah Irska a Velké Británie, hlavně ve druhé polovině století, hojně diskutován, a také došlo v tomto ohledu k určitým významným změnám, v čele s legislativní odluhou irského parlamentu v osmdesátých letech. Jak jsem již naznačil výše, tento emancipační vývoj byl ovšem obrácen na počátku nového století vytvořením irsko-britské unie.¹⁸⁷

V Irsku se nacházejí nejnižší pohoří ze všech čtyř vybraných destinací, i když v porovnání s Walesem je rozdíl nejvyšších vrcholů obou zemí jen několik desítek metrů. Hory, rozčleněné do velkého počtu menších celků, se vyskytují především v okrajových částech ostrova, v blízkosti pobřeží. Právě tyto oblasti dotyční cestovatelé podle svých slov procestovali nejvíce, a to především pobřeží východní s hlavními uzlovými body

---

¹⁸⁶ POWER, cit. dílo, str. 2 a 36.

¹⁸⁷ Tamtéž, str. 29-39.

jako Dublin, Cork, Waterford či Belfast a Lisburn.¹⁸⁸ Mezi nejvýznamnější horské oblasti v rámci této části Irska patří pohoří Wicklow, jehož krajinu nějakým způsobem popisovali všichni čtyři autoři,¹⁸⁹ nebo např. hory kolem Waterfordu.¹⁹⁰ Tři z cestovatelů se ovšem také podívali do západní části ostrova – tam budila nejvíce jejich zájmu „jezera Killarney“¹⁹¹ (dnes *Lough Leane, Muckross Lake a Upper Lake*), která působila i jako místa pozorování či dokonce východiska do okolních hor, které jsou nejvyšší v celém Irsku. „Nejodvážnějším“ z cestovatelů byl Arthur Young, autor nejmladšího z mnou analyzovaných textů o Irsku, poprvé vydaného v roce 1780,¹⁹² který se podíval i do nejzápadnějších částí provincie Connacht.¹⁹³ Ta byla totiž autory vnímána jako cestovatelsky nejméně přívětivá (*least inviting*)¹⁹⁴ a v souladu s tím byla také nejméně navštěvovaná a popisovaná.¹⁹⁵ Johna Bushe zavedla jeho zvědavost (*curiosity*) pouze do jejich východních hrabství, které podle něj byly její „nejlepší a nejcivilizovanější“ (*the best and most civilized*) části, a pokud někde ještě v jeho době žili „divocí Irové“ (*wild Irish*), bylo to podle jeho slov právě na západě Connachtu.¹⁹⁶ Výše zmíněný Arthur

---

¹⁸⁸ CHETWOOD a LUCKOMBE, cit. dílo, str. 50-246; BUSH, cit. dílo, str. 6-27, 35-44, 66-74, 84-86, 133-142; TWISS, cit. dílo, str. 7-83, 133-148, 157-158; YOUNG, cit. dílo (1780), *Vol. I.*, str. 1-187, 383-438, 504-539, *Vol. II.*, str. 1-68.

¹⁸⁹ CHETWOOD a LUCKOMBE, cit. dílo, str. 235-245; BUSH, cit. dílo, str. 66-74; TWISS, cit. dílo, str. 55-57, 144-145; YOUNG, cit. dílo (1780), str. 18-19.

¹⁹⁰ William Chetwood a Arthur Young je nazývali jednoduše *Waterford Mountains*. Jedná se o pás pohoří táhnoucí se od Waterfordu směrem ke Corku, s dnešními názvy *Monavullagh Mountains, Comeragh Mountains, Knockmealdown Mountains*, případně také *Galty Mountains* či *Nagles Mountains*. CHETWOOD a LUCKOMBE, cit. dílo, str. 154; YOUNG, cit. dílo *Vol. II.*, str. 60-64, zvl. str. 63.

¹⁹¹ CHETWOOD a LUCKOMBE, cit. dílo, str. 89-133; TWISS, cit. dílo, str. 115-133; YOUNG, cit. dílo (1780), *Vol. I.*, str. 438-471.

¹⁹² YOUNG, cit. dílo (1780).

¹⁹³ Itinerář této části Youngovy popisované cesty, mezi Strokestownem a Gal(l)way, je následující: Elphin - Ballymoat/Ballymote - Sligo - Tanrego (Intake) - Ballyna(-carrow) - Erris - Killala - Tubercurry/Tobercurry - Castle(-)bar - Westport - Ross( )Hill - Castle(-)Burk(-e) - Tuam. YOUNG, cit. dílo (1780), *Vol. I.*, str. 262-319.

¹⁹⁴ BUSH, cit. dílo, str. 27.

¹⁹⁵ Srov. POWER, cit. dílo, str. 77.

¹⁹⁶ Bush jako „východní hrabství“ Connachtu zmínil Roscommon, Sligo(e), Gal(l)way a Clare. BUSH, cit. dílo, str. 27-29.

Young tak docela předběhl svou dobu, protože mimo jeho dílo začaly být tyto oblasti důkladněji popisovány britskými cestovateli až v devatenáctém století.¹⁹⁷

Nejen západní část Irska, ale vlastně celá země figurovala v britské cestopisné literatuře osmnáctého století, především jeho první poloviny, jen poměrně málo.¹⁹⁸ Stěžovali si na to i samotní vybraní autoři a často to svým dílem chtěli napravit.¹⁹⁹ A také pro mě bylo při přípravě této diplomové práce obstarání cestopisných pramenů o Irsku obtížnější než těch o jiných zemích – nejstarším ze spisů, který se mi podařilo sehnat, je dílo knihkupce a dramatika Williama Chetwooda z roku 1748.²⁰⁰ Počty cestovatelů a především cestopisů se začaly pozvolna zvyšovat až ve druhé polovině století.²⁰¹

Autoři si byli vědomi výše zmíněné komplikované historie vztahů mezi Anglií a Irskem. Ba co více, někdy dějiny vzájemného potýkání se obou zemí, nebo, řečeno slovy Williama Chetwooda, přímo „dobývání“ (*conquest*) Irska Angličany,²⁰² sami rozebírali v rámci pasáží o historickém vývoji navštívených oblastí.²⁰³ Co se týče současného vztahu obou zemí, autoři starších textů zdůrazňovali především jejich propojení osobou panovníka (*king's dominions*,²⁰⁴ *his majesty's subjects*²⁰⁵), případně hospodářskými a kulturními vlivy,²⁰⁶ kdežto Arthur Young už přemýšlel o Irsku moderněji jako o součásti britského „impéria“ (*empire*), jako o kolonii (*colonies*) na stejné úrovni jako ty v Americe (nedávno, podle Younga bohužel, ztracené) nebo v Indii.²⁰⁷ Autoři velmi často porovnávali či připodobňovali různé aspekty irské společnosti i krajiny k anglickým,²⁰⁸

---

¹⁹⁷ POWER, cit. dílo, str. 77.

¹⁹⁸ Viz tamtéž, str. 59, 76-77.

¹⁹⁹ Např. BUSH, cit. dílo, str. VI-VII, XIV-XVI, 130.

²⁰⁰ CHETWOOD a LUCKOMBE, cit. dílo.

²⁰¹ Viz POWER, cit. dílo, str. 59, 76-77.

²⁰² CHETWOOD a LUCKOMBE, cit. dílo, str. 139 a 151.

²⁰³ Např. tamtéž, str. 139-141, 151-163, 166-167; BUSH, cit. dílo, str. 46-48.

²⁰⁴ Např. BUSH, cit. dílo, str. 26, 28 a 34.

²⁰⁵ Např. tamtéž, str. 21.

²⁰⁶ Např. CHETWOOD a LUCKOMBE, cit. dílo, str. 34-35; BUSH, cit. dílo, str. 14, 37-38, 46 a 63; TWISS, cit. dílo, str. 8-9.

²⁰⁷ YOUNG, cit. dílo (1780), *Vol. I.*, str. VIII-IX.

²⁰⁸ Např. CHETWOOD a LUCKOMBE, cit. dílo, str. 136, 142, 166; BUSH, cit. dílo, str. 8-14, 21-25, 28, 31-32, 34-38, 91, 103-104, 116-117; TWISS, cit. dílo, str. 17, 21-22, 37, 54; YOUNG, cit. dílo, *Vol. I.*, str. VI, 1, 2, 18.

ale někdy také skotským²⁰⁹ či velšským²¹⁰ reáliím. Také se v zásadě shodli, že o Irsku panují mezi Angličany četné nepravdivé předsudky, a přáli si, aby se je podařilo vymýtit.²¹¹ Minimálně se tedy tyto předsudky v jejich době již nezakládaly podle nich na pravdě, protože došlo k určitému zlepšení oproti dřívějšímu stavu.²¹² Idea jakéhosi civilizačního pokroku (*progress, improvement*), kterým Irsko nedávno prošlo, právě prochází nebo by mělo projít v budoucnosti, byla obecně v textech velmi přítomná.²¹³

V souvislosti s pokrokem Irska zmiňovali i zlepšení zdejší krajiny, respektive její nenaplněný potenciál k tomu – právě toto vnímám jako jednu z hlavních tendencí charakteristických pro popis irské krajiny z per dotyčných autorů.²¹⁴ Týkala se i, nebo v některých případech dokonce především,²¹⁵ horských, „divokých“ (*wild*)²¹⁶ oblastí. Jednalo se o zlepšení především směrem k větší kultivovanosti a výnosnosti krajiny, přičemž, jak jsem již naznačil, se autoři neshodli na tom, jestli již taková úprava proběhla,²¹⁷ nebo irskou krajinu teprve čekala.²¹⁸ V čem ale byli za jedno, byl její velký potenciál k tomu, tedy její úrodnost a bohatství jejích zdrojů. Např. podle Johna Bushe byla významná část irské krajiny „od přírody bohatá a úrodná“ (*by nature (...) rich and fertile*), ale měla chudý vzhled (*face of poverty*) kvůli nedostatku vhodné kultivace (*want of good cultivation*).²¹⁹ Tuto chudobu (*poverty/poor*) a bídu (*wretched(-ness), miserable*,

---

²⁰⁹ TWISS, cit. dílo, str. 29-30.

²¹⁰ BUSH, cit. dílo, str. 27.

²¹¹ Např. CHETWOOD a LUCKOMBE, cit. dílo, str. 133-145; BUSH, cit. dílo, str. 26; TWISS, cit. dílo, str. 8; YOUNG, cit. dílo (1780), *Vol. I.*, str. XIV.

²¹² TWISS, cit. dílo, str. 8.

²¹³ Např. CHETWOOD a LUCKOMBE, cit. dílo, str. 131-132 a 245; BUSH, cit. dílo, str. 31-32, 86-88, 118, 121, 129, 139, 141-142; TWISS, cit. dílo, str. 8-9, 28, 32-33; YOUNG, cit. dílo (1780), *Vol. I.*, str. XIV-XV, 439-440.

²¹⁴ CHETWOOD a LUCKOMBE, cit. dílo, str. 131-132 a 245; BUSH, cit. dílo, str. 31-32, 88, 118, 121, 129, 139; YOUNG, cit. dílo (1780), *Vol. I.*, str. 439-440.

²¹⁵ Např. YOUNG, cit. dílo (1780), *Vol. I.*, str. 439-440.

²¹⁶ Tamtéž, str. 439.

²¹⁷ CHETWOOD a LUCKOMBE, cit. dílo, str. 131-132 a 245.

²¹⁸ BUSH, cit. dílo, str. 31-32, 88, 118, 121, 129, 139; YOUNG, cit. dílo (1780), *Vol. I.*, str. 439-440.

²¹⁹ BUSH, cit. dílo, str. 31-32.

need) pozorovali autoři nejen na krajině, ale především u irských obyvatel.²²⁰ Její příčinu tentokrát neviděli v typu krajiny, jak tomu bylo u cestovatelů do Alp zmiňovaných v předchozí kapitole, ale ve špatné správě (*severe treatment*) a utlačování (*oppression*) lidu ze strany vrchnosti a církve,²²¹ Johnem Bushem např. nazývaných absolutními tyrany (*tyrannic, absolute sovereigns*).²²²

Na výše zmíněnou úrodnost a kultivovanost krajiny byl autory kladen velký důraz a byla jimi pozitivně hodnocena.²²³ Vyzdvihována byla často také její prospěšnost pro dobro společnosti,²²⁴ a to nejen irské, ale dokonce také britské, která s ní byla podle cestovatelů úzce provázána,²²⁵ nebo dokonce přímo na irském zemědělství závislá.²²⁶ Kromě estetické obliby úrodné krajiny byla v textech v menší míře přítomná i v předchozí kapitole zmíněná estetika „hrůzy“ (*terrifying, horrible, awful*) a „vznešena“ (*sublimity*,²²⁷ *lofty, heightened, noble*),²²⁸ v případě Irska byla ovšem častěji spojována s „romantičností“ (*romantic*)²²⁹ nebo „malebností“ (*picturesque*)²³⁰ krajiny a jejích prvků. A to, upozorníme, opět v některých případech dlouhou dobu před příchodem toho, co je tradičně nazýváno romantismem, nebo před obecným rozšířením módy *picturesque* (viz níže).

---

²²⁰ Např. BUSH, cit. dílo, str. 26-27, 29-31, 39, 45, 130-142; TWISS, cit. dílo, str. 10, 29-31; YOUNG, cit. dílo (1780), *Vol. I.*, str. III.

²²¹ Např. BUSH, cit. dílo, str. 26-27, 28-31, 39, 45, 132-137; YOUNG, cit. dílo (1780), *Vol. I.*, str. III a XX.

²²² BUSH, cit. dílo, str. 29.

²²³ Např. CHETWOOD a LUCKOMBE, cit. dílo, str. 131-132; BUSH, cit. dílo, str. 93-96, 102-103, 127-128; TWISS, cit. dílo, str. 56; YOUNG, cit. dílo (1780), *Vol. I.*, str. 18.

²²⁴ Např. BUSH, cit. dílo, str. 138-141; YOUNG, cit. dílo, str. VI-VII.

²²⁵ BUSH, cit. dílo, str. 33.

²²⁶ YOUNG, cit. dílo (1780), *Vol. I.*, str. III a XIV.

²²⁷ Pojem *sublime* se, podobně jako u cestopisů probíraných v předešlé kapitole, vyskytuje až v textech vydaných po uveřejnění spisu Edmunda Burka na toto téma. Např. John Bush, který své dílo vydal dvanáct let po Burkem, dokonce ještě žádá čtenáře o dovolu, aby mohl termín použít, což podle mého názoru ukazuje na jeho novost. BUSH, cit. dílo, str. 73-74.

²²⁸ Např. CHETWOOD a LUCKOMBE, cit. dílo, str. 141, 144-145; BUSH, cit. dílo, str. 72-74, 91-95, 102, 117; TWISS, cit. dílo, str. 125-126; YOUNG, cit. dílo (1780), *Vol. I.*, str. 440.

²²⁹ Např. BUSH, cit. dílo, str. 91-92, 102; TWISS, cit. dílo, str. 56; YOUNG, cit. dílo (1780), *Vol. I.*, str. 440.

²³⁰ Např. TWISS, cit. dílo, str. 55

5. Skotská vysočina

Skotská vysočina jako jeden ze dvou kulturně a historicky odlišných regionů Skotského království (*Highlands* a *Lowlands*) představuje destinaci, která pro většinu vybraných cestovatelů byla již součástí jejich domovského státního celku, ačkoli tento celek vznikl nedávno - tzv. zákon o unii, který vytvořil Království Velké Británie, byl schválen na začátku roku 1707.²³¹ Nejstarší z analyzovaných cestopisů zabývající se mimo jiné Skotskou vysočinou, z pera duchovního Jamese Bromea, byl poprvé vydán sedm let před tímto aktem, ale jeho druhé, doplněné vydání,²³² které jsem pro účely této práce analyzoval, pochází už právě z roku spojení obou království – a autor v něm jednotu celého státu poměrně výrazně tematizoval, jak ještě dále uvidíme. Není mi bohužel známo, jak se v tomto ohledu liší texty obou vydání Bromeova spisu, ovšem možnost anglo-skotské unie byla i v době prvního vydání pravidelně se vracějícím politickým tématem již po několik desítek let, a unie personální existovala téměř celé století.²³³ K tomu jsem samozřejmě přihlížel při analýze všech dotyčných cestopisů.

Ve výše zmíněném kontextu je příhodné, že některé z analyzovaných popisů Skotské vysočiny tvoří součásti rozsáhlejších cestopisů o celém britském ostrově. Dvě díla mají dokonce sousloví „Velká Británie“ přímo ve svém názvu, jsou to spisy literátů Daniela Defoea²³⁴ a Williama Gilpina.²³⁵ Již zmíněný James Brome, autor nejstaršího cestopisu, v jeho titulu uvedl procestované země Anglii, Skotsko a Wales naopak odděleně,²³⁶ v rámci samotného textu je ale také, jak ještě uvidíme, pojmenovával souhrnnými výrazy. Jediné dílo, které se tedy opravdu výlučně zaměřuje na Skotskou vysočinu, je to z pera budoucí spisovatelky Mary Anne Hanway.²³⁷ Zbývající spis, který napsal lexikograf Samuel Johnson, je zaměřen především na Hebridské souostroví, a

---

²³¹ FRANK, Jan. *Skotsko*. 1. vyd. Praha: Libri, 2007, str. 96.

²³² BROME, cit. dílo.

²³³ FRANK, cit. dílo, str. 94.

²³⁴ DEFOE, cit. dílo, titulní strana.

²³⁵ GILPIN, cit. dílo (1789), titulní strana.

²³⁶ BROME, cit. dílo, titulní strana.

²³⁷ HANWAY, cit. dílo.

Johnson tak tedy necestoval ani tak *do*, ale spíše *přes* Skotskou vysočinu na tyto „západní skotské ostrovy“ (*western islands of Scotland*), jak je nazval v titulu svého díla.²³⁸

Svou výpravou skrz Vysočinu na Skye a další ostrovy se ovšem Johnson zařadil po bok ostatních cestovatelů druhé poloviny osmnáctého století (Johnson poprvé své dílo vydal v roce 1775), kteří se odvážili hlouběji do hor²³⁹ – byli to ještě Mary Anne Hanway a William Gilpin (s daty prvního vydání cestopisů 1777, resp. 1789). Naopak autoři první poloviny století, James Brome (1700) a Daniel Defoe (1727), se většinou drželi v okolí měst jako Perth, Dundee, Stirling či Glasgow a nebo cestovali podél východního pobřeží, přes Aberdeen a Elgin, do Invernessu.²⁴⁰

Posun v čase a generační rozdíly²⁴¹ mezi autory se výrazně promítly do jednotlivých textů i v jiných ohledech. Na jedné straně autoři tří starších textů subjektivně hodnotili a popisovali horskou krajinu Skotské vysočiny jen málo, jednoduchým jazykem (dobrý (*good, better*) / špatný; chudý (*poor*) či holý (*barren*) / úrodný (*rich, fruitful*)) a většinou negativně v porovnání s úrodnějšími okolními oblastmi.²⁴² Na straně druhé jsou texty Mary Anne Hanway a Williama Gilpina plné vzletných, osobních a poetických líčení pocitů zažívaných v krajině a jejího často pozitivního estetického hodnocení – a to za využití mnohem květnatějšího jazyka. Hory, jezera a údolí tak pro ně byly „vznešené“ (*lofty*,²⁴³ *nobly*²⁴⁴), „romantické“ (*romantic*),²⁴⁵ „velkolepé“ (*magnificent*),²⁴⁶

---

²³⁸ JOHNSON, Samuel. *A Journey to the western islands of Scotland*. [online]. London: W. Strahan; and T. Cadell in The Strand in Fleet-street, 1775 [vid. 1. 12. 2020]. Dostupný z: <https://gdz.sub.uni-goettingen.de/id/PPN251189961?tify={%22panX%22:0.48,%22panY%22:0.812,%22view%22:%22info%22,%22zoom%22:0.37}>.

²³⁹ Např. JOHNSON, cit. dílo, str. 89; HANWAY, cit. dílo, str. 34-47; GILPIN, cit. dílo (1789), str. 178.

²⁴⁰ BROME, cit. dílo, str. 179-215; DEFOE, cit. dílo, str. 520-527.

²⁴¹ Roky narození dotyčných autorů jsou následující: Brome před 1656, Defoe 1660/1661, Johnson 1709, Gilpin 1724 a Hanway 1755. Mezi nejstarším a nejmladším autorem, resp. autorkou, je tedy generační rozdíl celého jednoho století.

²⁴² Např. BROME, cit. dílo, str. 186; DEFOE, cit. dílo, str. 527.

²⁴³ Např. HANWAY, cit. dílo, str. 40-41.

²⁴⁴ Např. GILPIN, cit. dílo (1789), str. 84.

²⁴⁵ Např. HANWAY, cit. dílo, str. 34 a 40-41.

²⁴⁶ Např. tamtéž, str. 40-41.

greatness,²⁴⁷ *grand*²⁴⁸), „krásné“ (*beautiful*)²⁴⁹ nebo „potěšující“ (*pleasing*,²⁵⁰ *pleasant*²⁵¹). Pro Gilpina byl obzvlášť významný pojem „malebnost“ (*picturesque*), resp. „malebná krása“ (*picturesque beauty*),²⁵² který je ostatně obsažen v samotném titulu jeho spisu,²⁵³ jak tomu je i u množství dalších Gilpinových děl.²⁵⁴ Tento výraz původně znamenal „to, co se hodí k malování“ a, jak jsme viděli v předchozích kapitolách, byl ojediněle používán i dříve, právě Gilpin byl ale jedním z těch, kteří se v poslední čtvrtině osmnáctého století zasloužili o jeho rozšíření, teoretické ukotvení a definici jako specifické estetické kategorie.²⁵⁵ A původu konceptu spojenému s výtvarným uměním odpovídá i způsob, jak k němu Gilpin v cestopisném textu přistupoval, alespoň v rámci popisu Skotské Vysočiny: choval se jako kritik, který má odborně posoudit umělecké dílo, jen v tomto případě nahrazené reálnou krajinou. A kritik to byl dost přísný: krajina Skotské Vysočiny jeho představám o „malebné kráse“ většinou nevyhovovala.²⁵⁶

Naopak společnou tendencí většiny dotyčných cestovatelů bylo pohlížet na Skotskou vysočinu jako na oblast méně „civilizovanou“ (*civilized, cultivated*) a na její obyvatele, které označovali jako *Highlanders*, jako na „divoké“ (*wild, savage*) nebo

---

²⁴⁷ Např. GILPIN, cit. dílo (1789), str. 178-179.

²⁴⁸ Např. tamtéž, str. 100-101.

²⁴⁹ Např. HANWAY, cit. dílo, str. 39-40; GILPIN, cit. dílo (1789), str. 90-91.

²⁵⁰ Např. HANWAY, cit. dílo, str. 40-41; GILPIN, cit. dílo (1789), str. 90-91.

²⁵¹ Např. HANWAY, cit. dílo, str. 47.

²⁵² V souvislosti se Skotskou Vysočinou např. GILPIN, cit. dílo (1789), str. 82-84, 91-92, 100-101.

²⁵³ Ten, pro připomenutí, zní *Observations, relative chiefly to picturesque beauty, made in the year 1776, on several parts of Great Britain; particularly the High-lands of Scotland*.

²⁵⁴ Kromě těch, které jsou už v této práci citovány, ještě např. GILPIN, William. *Observations, Relative Chiefly to Picturesque Beauty, Made in the Year 1772, On several Parts of England; Particularly the Mountains, and Lakes of Cumberland, and Westmoreland. Vol. I.* [online]. Vyd. 2. Londýn: R. Blamire, Strand, 1788 [vid. 2. 12. 2020]. Dostupný z: https://books.google.cz/books?id=_7kuAAAAMAAJ&pg=PA176&dq=william+gilpin+observations+cumberland&hl=cs&sa=X&ved=0ahUKEwix1Yeq0tbhAhXtQhUIHVhkBPwQ6AEIRzAE#v=onepage&q=william%20gilpin%20observations%20cumberland&f=false.

²⁵⁵ Např. GILPIN, William. *Three Essays: On Picturesque Beauty; On Picturesque Travel; and on Sketching Landscape: to which is added a Poem, on Landscape Painting.* [online]. Londýn: R. Blamire, in the Strand, 1792 [vid. 2. 12. 2020]. Dostupný z: <https://books.google.cz/books?id=BIIDAAAACAAJ&pg=PP7&dq=william+gilpin+three+essays&hl=cs&sa=X&ved=0ahUKEwjnqYC7zNbhAhVStnEKHYU0BXcQ6AEIQTAD#v=onepage&q=william%20gilpin%20three%20essays&f=false>; srov. STIBRAL, cit. dílo, str. 69.

²⁵⁶ GILPIN, cit. dílo (1789), str. 82-84 a 100-101.

„barbarské“ (*barbarous*).²⁵⁷ Je tedy zajímavé, i když v historickém kontextu teprve nedávno vzniklé anglo-skotské unie vlastně pochopitelné, že ačkoli, jak bylo naznačeno výše, většina cestovatelů vnímala toto území jako součást svého domovského státu, místní společnost, kulturu a zvyky jeho obyvatel často popisovali jako hodně odlišné od toho, co sami znali. Nejmarkantněji je tento kontrast viditelný u nejstaršího z pramenů: James Brome v něm označoval Skotsko včetně Vysočiny za součást „jeho vlastní“ (*our own*) země, „domoviny“ (*at home*), „rodné půdy“ (*native soil*), „anglické půdy“ (*English soil*) nebo jedné „monarchie“ (*monarchy*), která navíc nabízí více „nádherných přírodních děl“ (*wonderful works of Nature*) či „pozoruhodností“ (*rarities of Nature*) než většina cizích zemí,²⁵⁸ a dedikace a předmluva jeho díla tak místy připomínají pamflet oslavující právě ustanovenou anglo-skotskou unii. Jeho popis místních *Highlanderů* a jejich zvyků, kultury, módy či zbraní naopak vypadá jako etnografické líčení nějakého exotického kmene,²⁵⁹ ne Bromeových spoluobčanů v jím tak vychvalovaném státu.

Výše zmiňovanou „necivilizovanost“, „divokost“ a další specifické vlastnosti *Highlanderů* přisuzoval Samuel Johnson přímo jejich horské poloze,²⁶⁰ zatímco William Gilpin horaly naopak považoval za „přirozeně čestné“ (*honest principles of nature, virtuous*) a měl za to, že je v minulosti zkazil klanový systém a vláda „náčelníků“ (*chiefs*). A jakmile britský parlament tento systém správy nedávno zrušil, v jejich chování se udála „šťastná změna“ (*happy change*) a „ukrutné činy“ (*atrocious deeds*) vymizely.²⁶¹ Jinak řečeno, parlamentu se tedy nakonec podle Gilpina podařilo i Skotskou vysočinu „zcivilizovat“. Také Johnson byl toho názoru, že v jeho současnosti *Highlanders* postupně ztrácejí svou odlišnost (*distinction*) od zbytku společnosti.²⁶²

---

²⁵⁷ BROME, cit. dílo, str. 179-180; JOHNSON, cit. dílo, str. 94-95; GILPIN, cit. dílo (1789), str. 210.

²⁵⁸ Všechny citované výrazy autor používal nejčastěji v dedikaci a předmluvě ke svému spisu, jejichž strany nejsou číslované. BROME, cit. dílo, části *The Dedication* a *A Preface to the Reader*.

²⁵⁹ Tamtéž, str. 179-180.

²⁶⁰ JOHNSON, cit. dílo, str. 92-104.

²⁶¹ GILPIN, cit. dílo (1789), str. 209-214.

²⁶² JOHNSON, cit. dílo, str. 104.

6. Wales

Wales představuje v rámci rozvržení této práce destinaci nejtěsněji spjatou s Anglií, domovskou zemí autorů. Stejně jako Skotská vysočina se nachází na stejném ostrově, je ovšem pro anglické cestovatele, zvláště ty pocházející z Londýna, daleko snáze dosažitelný. S geografickou blízkostí a délkou společných hranic souvisí i historické a politické vztahy obou zemí, pro tuto práci obzvlášť důležité. I v tomto ohledu byl Wales již v osmnáctém století připoután k Anglii nejvíce a nejdéle ze všech vybraných destinací – krok podobného významu, jaké měly vůči Skotsku zákony přijaté v roce 1707 a Irsku těsně po konci sledovaného období, byl v rámci vztahu k Walesu proveden již ve třicátých a čtyřicátých letech šestnáctého století – jeho legislativa a správa byla sloučena s tou anglickou a vznikl tak jeden vnitřně nedělitelný státní celek.²⁶³ A ještě o dvě a půl století dříve tomu předcházelo zavedení jakési dynastické unie, alespoň pro část dnešního velšského území – titulem *Prince of Wales* od té doby disponoval následník anglického trůnu.²⁶⁴ A k vzájemnému střetávání a ovlivňování obyvatel obou území docházelo logicky i předtím, stejně jako v případě Skotska či Irska.

Většina území Walesu, podobně jako Skotská vysočina, představuje jednu z typicky hornatých oblastí britského ostrova, ačkoli svou nadmořskou výškou jsou jeho nejvyšší vrcholy srovnatelné spíše s těmi irskými.

Wales měl v osmnáctém století ještě jeden specifický význam pro anglické cestovatele – figuroval jako nástupní lokalita pro námořní plavbu do Irska. Plavili se odtud všichni čtyři autoři cestopisů analyzovaných v kapitole o irských pohořích (William Rufus Chetwood, John Bush, Richard Twiss i Arthur Young), konkrétně většinou z Holyhead na ostrově Anglesey. Ve svých spisech více či méně popsali i cestu Walesem do místa nalodění – nejrozsáhleji William Rufus Chetwood²⁶⁵ – a tyto pasáže jsem se rozhodl analyzovat stejným způsobem jako ostatní vybrané texty o Walesu. I ty jsou totiž většinou součástí rozsáhlejších děl zabývajících se i jinými oblastmi. O

---

²⁶³ Viz ŘÍCHOVÁ, Blanka. *Dějiny Walesu*. Vydání první. Praha: NLN, 2020, str. 12 a 170-178, zvl. str. 171.

²⁶⁴ Viz tamtéž, str. 12.

²⁶⁵ CHETWOOD a LUCKOMBE, cit. dílo, str. 37-50. Dále také BUSH, cit. dílo, str. 2-6; TWISS, cit. dílo, str. 3-7 a 148; YOUNG, cit. dílo (1780), *Vol. I.*, str. 1.

některých z nich byla už řeč v předešlé kapitole: o spisech Jamese Bromea²⁶⁶ a Daniela Defoea.²⁶⁷ Podobný koncept spisu, tedy ambice popsat cesty celým britským ostrovem, resp. Velkou Británií, měl lékař a přírodovědec William Stukeley.²⁶⁸ Další díla obsahují popis částí Walesu společně s popisem některých oblastí Anglie – to se týká nejstaršího v této práci analyzovaného spisu Arthura Younga²⁶⁹ a naopak nejmladšího textu z pera také již zmiňovaného Williama Gilpina.²⁷⁰ Výlučně na Wales, resp. jeho části, se tedy zaměřují jen dva analyzované cestopisy: ještě jeden Gilpinův²⁷¹ a poté dílo literáta a dramatika Josepha Cradocka.²⁷²

Itineráře jednotlivých popisovaných cest jsou poměrně různorodé: ti cestovatelé, kteří Walesem projížděli cestou do Irska, se pohybovali především v jeho severní části, mezi Chesterem a Anglesey²⁷³ – tedy kromě Richarda Twisse, který se naopak nalodil v Aberystwith, kam přijel přes Bristol, Chepstow a Cardiff.²⁷⁴ V této oblasti, na samém jižním okraji Walesu, se pohyboval také Arthur Young při jeho cestě Anglií a Walesem mezi lety 1766 a 1768.²⁷⁵ Pouze do okrajových částí Walesu, tentokrát těch východních

---

²⁶⁶ BROME, cit. dílo, pasáže o Walesu např. na str. 8, 22-25, 236-243.

²⁶⁷ DEFOE, cit. dílo, pasáž o Walesu na str. 287-300.

²⁶⁸ STUKELEY, William. *Itinerarium Curiosum: Or, An Account of the Antiquities, and Remarkable Curiosities in Nature Or Art, Observed in Travels Through Great Britain. Centuria I.-II.* [online]. Druhé, doplněné vydání. Londýn: Messrs. Baker and Leigh, in York-Street, Covent-Garden, 1776 [vid. 9. 12. 2020]. Dostupný z: <https://play.google.com/books/reader?id=HphaAAAAYAAJ&hl=cs&pg=GBS.PP7> (*Centuria I.*), <https://play.google.com/books/reader?id=ipdaAAAAYAAJ&hl=cs&pg=GBS.PP9> (*Centuria II.*), o Walesu např. *Centuria I.*, str. 59-60. Mezi díla analyzovaná v předchozí kapitole jsem tento spis nakonec nezařadil, protože Stukeley krajinu ani realie Skotské vysočiny v textu vůbec nepopisoval.

²⁶⁹ YOUNG, cit. dílo (1769), pasáž o Walesu na str. 144-179.

²⁷⁰ GILPIN, cit. dílo (1809), pasáž o Walesu na str. 103-185.

²⁷¹ GILPIN, cit. dílo (1800).

²⁷² CRADOCK, Joseph. *An Account of Some of the Most Romantic Parts of North Wales.* [online]. Londýn: T. Davies, Russel-Street, Covent-Garden; and T. Cadell, in the Strand, 1777 [vid. 11. 12. 2020]. Dostupný z: https://books.google.cz/books?id=VJ9eAAAACAAJ&pg=PA76&pg=PA76&dq=cradock+joseph+account+wales&source=bl&ots=Z0LmeizmHe&sig=ACfU3U0JfjbnePX-MPCyh4NLwPThf3WddA&hl=cs&sa=X&ved=2ahUKEwi834T_28fhAhW2w8QBHSJnCGUQ6AEwD3oECAQQAQ#v=onepage&q=cradock%20joseph%20account%20wales&f=false

²⁷³ CHETWOOD a LUCKOMBE, cit. dílo, str. 37-50; BUSH, cit. dílo, str. 2-6; YOUNG, cit. dílo (1780), *Vol. I.*, str. 1.

²⁷⁴ TWISS, cit. dílo, str. 3-7.

²⁷⁵ YOUNG, cit. dílo, str. 144-179.

– kolem Herefordu, Ludlow a Wrexhamu – zavítal i William Stukeley.²⁷⁶ Ostatní autoři procestovali a popsali mnohem rozsáhlejší oblasti Walesu, a to včetně těch nejvyšších hor jako Snowdon²⁷⁷ nebo Cadair Idris.²⁷⁸

Ve světle výše zmíněných poznatků o konceptu jednotlivých cestopisů není tedy překvapivé, že autoři v samotných textech většinou psali o Walesu jako o součásti stejného státního útvaru, do kterého patřila i jejich domovská Anglie. Situace je vlastně podobná vnímání Skotské vysočiny probíranému v předchozí kapitole: často autoři psali souhrnně o „(Velké) Británii“ (*(Great) Britain*),²⁷⁹ jednom „ostrově“ (*island*),²⁸⁰ „monarchii“ (*monarchy*)²⁸¹ či „království“ (*kingdom*),²⁸² a to i v dílech specifických oblastech (např. „britské“ (*british*) zemědělství u Arthura Younga²⁸³ nebo „britští“ (*British*) sběratelé starožitností u Williama Stukeleyho²⁸⁴). Navíc v předchozí kapitole zmiňovaný Bromeův obdivný postoj k jeho „domovské“ (*at home*) zemi a krajině v porovnání s cizinou²⁸⁵ sdílel, nebo možná napodobil, i William Stukeley – a oba cestovatelé do „jejich země“ (*our country*)²⁸⁶ zahrnuli právě i Wales a Skotsko. Brome dokonce místy použil pro velšské reálie přívlastek „anglický“ (*English*) – např. nejvyšší kopce ve Walesu nazýval „anglickými Alpami“ (*English Alps*).²⁸⁷

Ovšem podobně jako u Skotské vysočiny, ani v případě Walesu autoři v rámci popisu cesty přeci jen nevynechali zmínky o určité odlišnosti obou zemí, i když ona vnímaná „jinakost“ nebyla tak velká. Téměř vždy se zmínili o překročení velšských

---

²⁷⁶ STUKELEY, cit. dílo, *Centuria I.*, str. 59-60 a 68-73.

²⁷⁷ BROME, cit. dílo, str. 241; CRADOCK, cit. dílo, str. 3; GILPIN, cit. dílo (1809), str. 155.

²⁷⁸ CRADOCK, cit. dílo, str. 15.

²⁷⁹ Např. BROME, cit. dílo, nečíslovaná třetí strana předmluvy a str. 239; STUKELEY, cit. dílo, *Centuria I.*, titulní strana a nečíslovaná první strana předmluvy; DEFOE, cit. dílo, titulní strana a str. 287; YOUNG, cit. dílo (1780), *Vol. I.*, str. VI-VII.

²⁸⁰ Např. BROME, cit. dílo, nečíslovaná první strana dedikace; YOUNG, cit. dílo (1780), *Vol. I.*, str. VI-VII.

²⁸¹ Např. BROME, cit. dílo, nečíslovaná druhá strana dedikace.

²⁸² Např. tamtéž, nečíslovaná pátá strana předmluvy; YOUNG, cit. dílo (1769), str. VII.

²⁸³ YOUNG, cit. dílo (1769), str. III.

²⁸⁴ STUKELEY, cit. dílo, *Centuria I.*, nečíslovaná první strana předmluvy.

²⁸⁵ Viz poznámku č. 252 v této práci.

²⁸⁶ STUKELEY, cit. dílo, *Centuria I.*, nečíslovaná první strana předmluvy.

²⁸⁷ BROME, cit. dílo, str. 241.

hranic,²⁸⁸ všimli si, kde lid mluví velšsky,²⁸⁹ jakým legendám „stále“ (*still*) věří²⁹⁰ nebo kde mezi ním panuje averze vůči Angličanům, kterou ale např. Joseph Cradock chápal a přisuzoval ji anglické „krutosti“ (*cruelty, brutality*) vůči Velšanům v jeho současnosti i v minulosti.²⁹¹ O vzájemných historických vztazích se zmiňovali i další autoři: především o anglickém dobývání Walesu,²⁹² ale také o společných pojítcích i rozdílech v rámci ještě staršího historického vývoje.²⁹³ Jeden rozdíl je pro tuto práci obzvlášť zajímavý: fakt, že Wales nebyl nikdy zcela dobyt Římany ani Dány, totiž William Rufus Chetwood vysvětloval jeho hornatou krajinou.²⁹⁴

I u velšské hornaté krajiny ovšem cestovatelé, především autoři starších spisů (konkrétně James Brome, Daniel Defoe a Arthur Young, jejichž díla byla poprvé vydána v letech 1700, 1725 a 1768), vyzdvihovali a pozitivně hodnotili její úrodnost (*fruitful, fertility, plentiful, rich*), popř. jinou užitečnost (*advantageous, nor useless*) pro místní, ale také celkově pro britskou, nebo dokonce konkrétně pro londýnskou společnost.²⁹⁵ Často při tom naznačovali, že je krajina úrodná *i přes* její hornatost,²⁹⁶ a Arthur Young doporučoval, jak by se v některých oblastech dalo vylepšit (*improvements*) nedokonalé (*imperfect*) zemědělství, aby se naplnil potenciál (*capable*) zdejší půdy.²⁹⁷ Na jiných místech ovšem vystoupil ze své profesionální pozice agronoma a psal i o čistě estetických vylepšeních, která by udělala velšskou krajinu více „malebnou“ (*picturesque*).²⁹⁸ To

---

²⁸⁸ Např. BROME, cit. dílo, str. 22; STUKELEY, cit. dílo, *Centuria I.*, str. 59; DEFOE, cit. dílo, str. 287; GILPIN, cit. dílo (1809), str. 103.

²⁸⁹ Např. BROME, cit. dílo, str. 22; STUKELEY, cit. dílo, *Centuria I.*, str. 5.

²⁹⁰ CRADOCK, cit. dílo, str. 5-6 a 22; dále např. BROME, cit. dílo, str. 25.

²⁹¹ CRADOCK, cit. dílo, str. 18-19; o averzi místních vůči Angličanům také např. CHETWOOD, cit. dílo, str. 43.

²⁹² Např. STUKELEY, cit. dílo, *Centuria I.*, str. 73; CRADOCK, cit. dílo, str. 21; GILPIN, cit. dílo (1809), str. 103-104; CHETWOOD, cit. dílo, str. 45.

²⁹³ Např. STUKELEY, cit. dílo, *Centuria I.*, str. 59-60 a 68, *Centuria II.*, str. 119; CRADOCK, cit. dílo, str. 2; CHETWOOD a LUCKOMBE, cit. dílo, str. 43-45.

²⁹⁴ CHETWOOD a LUCKOMBE, cit. dílo, str. 43. Onu historickou nedobytnost zmínil také Daniel Defoe: DEFOE, cit. dílo, str. 287.

²⁹⁵ Např. BROME, cit. dílo, str. 22, 25, 239 a 241; DEFOE, cit. dílo, str. 287 a 290; YOUNG, cit. dílo (1769), str. 145-147, 153-154.

²⁹⁶ Např. BROME, cit. dílo, str. 25, 239 a 241; DEFOE, cit. dílo, str. 290.

²⁹⁷ YOUNG, cit. dílo (1769), str. 156-162, dále také VI-X.

²⁹⁸ Tamtéž, str. 168-179.

Joseph Cradock a William Gilpin, autoři mladších spisů (první vydání 1777, 1782 a 1809), se zaměřovali již především na prostor k tomuto estetickému zlepšení krajiny²⁹⁹ a obecně na její kritiku vzhledem k novým estetickým kategoriím, „romantična“ (*romantic*)³⁰⁰ a „malebna“ (*picturesque*), resp. „malebné krásy“ (*picturesque beauty*),³⁰¹ a úrodnost země chválili spíše výjimečně.³⁰² I v rámci popisu a hodnocení velšské krajiny tedy, podobně jako v případě Skotské vysočiny, můžeme vysledovat určitý posun v čase. Na druhou stranu, náznaky v předchozích kapitolách zmiňované estetiky „hrůzy“ (*fearful, frightful, horrid, horrors, terror, tremendous, formidable*)³⁰³ a „vznešena“ (*noble, lofty*),³⁰⁴ které Young dokonce na jednom místě přímo propojil (*terrible sublime*),³⁰⁵ nebo také „romantična“ (*romantic*)³⁰⁶ se vyskytují ve většině textů, včetně těch starších, i když na ni jejich autoři nekladli takový důraz a nehodnotili je tak pozitivně.

---

²⁹⁹ Např. CRADOCK, cit. dílo, str. 6-8; GILPIN, cit. dílo (1809), str. 105.

³⁰⁰ CRADOCK, cit. dílo, titulní strana.

³⁰¹ GILPIN, cit. dílo (1800), titulní strana a dále např. str. 17 a 71; Týž, cit. dílo (1809), titulní strana a dále např. str. 155.

³⁰² CRADOCK, cit. dílo, str. 4; GILPIN, cit. dílo (1809), str. 104.

³⁰³ Např. BROME, cit. dílo, str. 25; DEFOE, cit. dílo, str. 289-290 a 299; YOUNG, cit. dílo (1769), str. 165; CRADOCK, cit. dílo, str. 21-22; GILPIN, cit. dílo (1809), str. 105; CHETWOOD, cit. dílo, str. 43 a 51.

³⁰⁴ Např. BROME, cit. dílo, str. 8; STUKELEY, cit. dílo, *Centuria I.*, str. 59; YOUNG, cit. dílo (1769), str. 166-167; CRADOCK, cit. dílo, str. 6-8; GILPIN, cit. dílo (1809), str. 104.

³⁰⁵ YOUNG, cit. dílo (1769), str. 166.

³⁰⁶ Např. YOUNG, cit. dílo (1769), str. 165-167, 169-179; CRADOCK, cit. dílo, titulní strana.

7. Shody a rozdíly v popisu horské krajiny mezi oblastmi

Předchozí kapitoly se zaměřovaly především na specifika popisu vztahující se k jednotlivým destinacím, napříč všemi analyzovanými texty se ovšem vyskytuje několik společných tendencí ve způsobu popisu a kontextualizace hor a horské krajiny obecně, kterým bude věnována počáteční pasáž této kapitoly. Na některé z nich jsem již výše okrajově narazil, ale podle mého názoru je žádoucí je na tomto místě shrnout. V druhé části této kapitoly rozeberu a vysvětlím nejdůležitější rozdíly v popisu a hodnocení horské krajiny mezi jednotlivými oblastmi, tj. společenskými kontexty.

I přes geografické rozdíly mezi jednotlivými pohořími, především co se týká jejich nadmořské výšky, přisuzovali často cestovatelé krajinám všech čtyř horských oblastí shodné či podobné vlastnosti a pro jejich popis používali podobné pojmy. Mezi nejčastější společné charakteristiky patřily, kromě samozřejmé „hornatosti“ (*mountainous*),³⁰⁷ „velkolepost“ (*Magnificence, magnificent, grand(-eur), greatness*),³⁰⁸ „nesmírnost“ (*immense(-ly), prodigious(-ly), enormous, excessive*),³⁰⁹ „pustota“ (*barren(-ness), bare, naked, waste, desert*),³¹⁰ „různorodost“ (*variety, various,*

---

³⁰⁷ Např. BREVAL, cit. dílo (1738), *Vol. II.*, str. 95; BUSH, cit. dílo, str. 41; BROME, cit. dílo, str. 239; DEFOE, cit. dílo, str. 289-290, 527.

³⁰⁸ Např. BREVAL, cit. dílo (1726), *Vol. II.*, str. 2; BUSH, cit. dílo, str. 71, 73-74, 91-92, 98-99, 102-103, 116-117, 127-128; TWISS, cit. dílo, str. 56; YOUNG, cit. dílo (1780), *Vol. I.*, str. 440; HANWAY, cit. dílo, str. 40-41; GILPIN, cit. dílo (1789), *Vol. I.*, str. 100-101, 178-179; Týž, cit. dílo (1800), str. 71; Týž, cit. dílo (1809), str. 155.

³⁰⁹ Např. ADDISON, cit. dílo, str. 263, 271; BREVAL, cit. dílo (1738), *Vol. I.*, str. 258; WINDHAM, cit. dílo, str. 3, 4 a 10; YOUNG, cit. dílo (1794), str. 188, 205, 221; BUSH, cit. dílo, str. 66-70, 73-74, 87, 91-92, 98-99, 102, 110-112; TWISS, cit. dílo, str. 55; BROME, cit. dílo, str. 22-23; HANWAY, cit. dílo, str. 48; YOUNG, cit. dílo (1769), str. 169-179.

³¹⁰ Např. ADDISON, cit. dílo, str. 260, 284, 290 a 302; SHARP, cit. dílo, str. 302-303; CHETWOOD LUCKOMBE, cit. dílo, str. 131-132; TWISS, cit. dílo, str. 56-57; BROME, cit. dílo, str. 22, 186; DEFOE, cit. dílo, str. 287, 527; JOHNSON, cit. dílo, str. 22-23, 35, 94; HANWAY, cit. dílo, str. IX; GILPIN, cit. dílo (1789), *Vol. I.*, str. 79, 82-84, 178-179; CRADOCK, cit. dílo, str. 15-16; GILPIN, cit. dílo (1809), str. 103, 155.

variegated, diversified, different, unequal),³¹¹ „drsnost“ (*rough, rugged, rude, sharp*),³¹² „nepravidelnost“ (*irregular(-ly), irregularity, shapeless, oblique, obliquity, confused*)³¹³ či „divokost“ (*savage, wild(-erness)*),³¹⁴ které mohly být případně shrnuty pod již zmiňované pojmy „hrozivost“,³¹⁵ „vznešenost“,³¹⁶ „romantičnost“³¹⁷ nebo „malebnost“.³¹⁸

Někdy dokonce autoři srovnávali krajiny jednotlivých oblastí mezi sebou a připodobňovali jednu ke druhé. Např. John Bush psal o podobnosti Connachtu a Walesu,³¹⁹ ale nejčastěji autoři přirovnávali krajinu Irských pohoří, Skotské vysočiny a Walesu k alpským oblastem. James Brome dokonce nazýval hory v Caernarfonshire ve Walesu „anglickými (!) Alpami“ (*English Alps*)³²⁰ a podle Daniela Defoea dokonce velšské hory předčí (*exceed*) Alpy v „hrozivosti“ (*terror, frightful*) vzhledu, „náročnosti přístupu“ (*difficulty of access*) i „kráse“ (*beauty*) údolí mezi nimi.³²¹

---

³¹¹ Např. ADDISON, cit. dílo, str. 302; BREVAL, cit. dílo (1726), *Vol. II.*, str. 2; WINDHAM, cit. dílo, str. 1; CHETWOOD a LUCKOMBE, cit. dílo, str. 137, 143; BUSH, cit. dílo, str. 66-70, 91-96, 99-100, 102-103, 108-110, 115, 118-121; 127-128; TWISS, cit. dílo, str. 56; YOUNG, cit. dílo (1780), *Vol. I.*, str. 18-19; BROME, cit. dílo, str. 8; GILPIN, cit. dílo (1789), *Vol. I.*, str. 100-101; YOUNG, cit. dílo (1769), str. 166-167; GILPIN, cit. dílo (1800), str. 17.

³¹² Např. ADDISON, cit. dílo, str. 262; BREVAL, cit. dílo (1726), *Vol. II.*, str. 2; WINDHAM, cit. dílo, str. 11; YOUNG, cit. dílo (1780), *Vol. I.*, str. 440; BROME, cit. dílo, str. 22-24; JOHNSON, cit. dílo, str. 23-24, 92, 94.

³¹³ Např. ADDISON, cit. dílo, str. 255, 261, 271, 302; BREVAL, cit. dílo (1726), *Vol. II.*, str. 32; Týž, cit. dílo (1738), *Vol. II.*, str. 60; YOUNG, cit. dílo (1794), str. 271; CHETWOOD a LUCKOMBE, cit. dílo, str. 136; BUSH, cit. dílo, str. 66-70; BUSH, cit. dílo, str. 96; YOUNG, cit. dílo (1780), *Vol. I.*, str. 18-19; GILPIN, cit. dílo (1789), *Vol. I.*, str. 82-84, 90-91; YOUNG, cit. dílo (1769), str. 169-179.

³¹⁴ Např. BREVAL, cit. dílo (1726), *Vol. II.*, str. 2; Týž, cit. dílo (1738), *Vol. I.*, str. 261 a 264, *Vol. II.*, str. 95; YOUNG, cit. dílo (1794), str. 204; BUSH, cit. dílo, str. 118-121; YOUNG, cit. dílo (1780), *Vol. I.*, str. 439-440; Týž, cit. dílo (1769), str. 169-179; GILPIN, cit. dílo (1809), str. 104.

³¹⁵ Pro konkrétní příklady z pramenů viz poznámky č. 167-173, 228 a 303 v této práci.

³¹⁶ Pro konkrétní příklady z pramenů viz poznámky č. 175-176, 227-228, 243-244 a 304 v této práci.

³¹⁷ Pro konkrétní příklady z pramenů viz poznámky č. 178, 229, 245 a 300 v této práci.

³¹⁸ Pro konkrétní příklady z pramenů viz poznámky č. 179-180, 230, 252-256 a 301 v této práci.

³¹⁹ BUSH, cit. dílo, str. 27. John Bush sdílel výše zmíněné vnímání Walesu jako těsně připoutaného k domovské zemi cestovatelů – podle této jeho zmínky se Wales nacházel přímo v Anglii.

³²⁰ BROME, cit. dílo, str. 241.

³²¹ DEFOE, cit. dílo, str. 289-299. Další přirovnání k alpským oblastem viz např. TWISS, cit. dílo, str. 56.

Jindy ovšem naopak cestovatelům přišly některé prvky horské krajiny „jedinečné“ (*singular, extraordinary, peculiar, not everywhere to be met with*) a také přiznávali, že nevědí, k čemu je přirovnat, ba dokonce ani jakými slovy je popsat (*inexpressible, beyond expression, superior to adequate description, unconceivable*).³²²

Cestovatelé také psali o horách a hornaté krajině jako o komplikaci cestování, o překážce, kterou je potřeba „překročit“ (*traverse*), a nebo alespoň zmiňovali náročnost (*difficult(-y), tediousness, tiresome, laborious, labour, inconvenience, trouble(-some), hard, uneasie*) výstupu na ně.³²³ Často ovšem posléze přiznávali, že se vynaložené úsilí vyplatilo – díky němu se jim totiž naskytly „nádherné“ (*delightful, lovely*) výhledy z horských vrcholů a hřebenů.³²⁴ Popis a hodnocení výhledů z hor,³²⁵ stejně jako *na hory*,³²⁶ je v textech samozřejmě obecně velmi rozšířený – často právě v takových pasážích autoři nejvíce krajinu popisovali a hodnotili.

S obtížností jejich překonání souvisí i jakási „funkce“, kterou autoři cestopisů horám často připisovali – byla to „přirozená obrana“ či „hradba“ (např. *defensible by*

---

³²² Např. ADDISON, cit. dílo, str. 259; WINDHAM, cit. dílo, str. 9-10; CHETWOOD a LUCKOMBE, cit. dílo, str. 142-143; BUSH, cit. dílo, str. 66-70; TWISS, cit. dílo, str. 56; YOUNG, cit. dílo (1780), *Vol. I.*, str. 18-19; HANWAY, cit. dílo, str. 40-41; GILPIN, cit. dílo (1789), *Vol. I.*, str. 90; BROME, cit. dílo, str. 23-24; STUKELEY, cit. dílo, *Centuria I.*, str. 59; YOUNG, cit. dílo (1769), str. 165.

³²³ Např. ADDISON, cit. dílo, str. 254; BREVAL, cit. dílo (1726), *Vol. II.*, str. 37; Týž, cit. dílo (1738), *Vol. I.*, str. 241, 262, 291, *Vol. II.*, 60, 133, 153; WINDHAM, cit. dílo, str. 4 a 6; SHARP, cit. dílo, str. 47, 290-293, 302, 305-315; YOUNG, cit. dílo (1794), str. 269; CHETWOOD a LUCKOMBE, cit. dílo, str. 45, 52, 144 a 164; BUSH, cit. dílo, str. 27, 69-71, 95; TWISS, cit. dílo, str. 126; BROME, cit. dílo, str. 22-24; DEFOE, cit. dílo, str. 289 a 299; YOUNG, cit. dílo (1769), str. 144-145; CRADOCK, cit. dílo, str. 2, 9 a 25; GILPIN, cit. dílo (1809), str. 104.

³²⁴ Např. CHETWOOD a LUCKOMBE, cit. dílo, str. 52 a 144; BUSH, cit. dílo, str. 69-71 a 95; TWISS, cit. dílo, str. 126.

³²⁵ Např. ADDISON, cit. dílo, str. 259, 260, 273; BREVAL, cit. dílo (1726), *Vol. II.*, str. 2, 3, 31, 35; Týž, cit. dílo (1738), *Vol. I.*, str. 289; WINDHAM, cit. dílo, str. 2-3; SHARP, cit. dílo, str. 67; YOUNG, cit. dílo (1794), str. 210, 221 a 225; CHETWOOD a LUCKOMBE, cit. dílo, str. 43, 52, 141, 143-144; BUSH, cit. dílo, str. 69-70, 88, 93, 95; HANWAY, cit. dílo, str. 40; GILPIN, cit. dílo (1789), str. 40; YOUNG, cit. dílo (1789), str. 165-167; CRADOCK, cit. dílo, str. 20-21; GILPIN, cit. dílo (1809), str. 104.

³²⁶ Např. ADDISON, cit. dílo, str. 255, 262; BREVAL, cit. dílo, (1726), *Vol. II.*, str. 1, 3; 88-9; 93; 94; 96; Týž, cit. dílo (1738), *Vol. I.*, str. 264; WINDHAM, cit. dílo, str. 2-3; YOUNG, cit. dílo (1794), str. 186-187, 206, 210 a 221; CHETWOOD a LUCKOMBE, cit. dílo, str. 43; BUSH, cit. dílo, str. 92; YOUNG, cit. dílo (1780), *Vol. I.*, str. 18; STUKELEY, cit. dílo, *Centuria I.*, str. 59; YOUNG, cit. dílo (1789), str. 144-145; CRADOCK, cit. dílo, str. 19-20; GILPIN, cit. dílo (1809), str. 103.

nature), především před dobyvateli,³²⁷ ale také třeba před určitými klimatickými jevy.³²⁸ Takové přírodní opevnění potom mělo podle cestovatelů značný vliv na místní obyvatele a společnost – kromě dobyvatelů se totiž do horských oblastí obtížněji dostávaly i různé civilizační výtopy.³²⁹ A jak je podrobněji rozebíráno v předchozích kapitolách, autoři vnímali tuto izolaci místy pozitivně a místy zase spíše naopak. Vlivem hor totiž zdůvodňovali různé specifické vlastnosti místních obyvatel, od fyzické zdatnosti (*agility*)³³⁰ a „bezelstnosti“ (*simplicity*)³³¹ až k „nevědomosti“ (*ignorance*) a „pověřivosti“ (*superstitious, credulous*).³³²

Právě s významem hor pro společnost souvisí podle mého názoru nejdůležitější rozdíly mezi jednotlivými skupinami cestopisů, tedy mezi obrazy jednotlivých oblastí. V rámci hodnocení horských krajín Irska, Skotské vysočiny a Walesu autoři totiž mnohem více než v případě Alp vyzdvihovali a oceňovali užitečnost horské krajiny pro společnost,³³³ ať už založené na úrodnosti navzdory hornatosti³³⁴ nebo na jiných jejích „bohatstvích“ - např. pastvinách pro dobytek³³⁵ nebo nerostných zdrojích.³³⁶ Cestovatelé také připomínali její nedávné „zlepšení“ v těchto oblastech nebo, pokud jim nepřišla v jejich současnosti dostatečně užitečná, navrhovali různé změny, které by pomohly naplnit její potenciál.³³⁷ Tento motiv „vylepšení“ krajiny ve spisech popisujících alpské oblasti úplně chybí. Vysvětlení tohoto rozdílu leží podle mého názoru v mocenských a politických vztazích mezi domovskou zemí autorů a jednotlivými destinacemi – větší důraz na praktickou využitelnost krajiny a na možnost jejího zvýšení se objevil v

---

³²⁷ Např. ADDISON, cit. dílo, str. 276, 284, 302-303; BREVAL, cit. dílo (1726), str. 56; Týž, cit. dílo (1738), *Vol. I.*, str. 290, *Vol. II.*, str. 65, 117, 141-142; SHARP, cit. dílo, str. 294; BROME, cit. dílo, str. 186; JOHNSON, cit. dílo, str. 92-93; CRADOCK, cit. dílo, str. 3-4; CHETWOOD a LUCKOMBE, cit. dílo, str. 43.

³²⁸ Např. ADDISON, cit. dílo, str. 259; YOUNG, cit. dílo (1794), str. 203-204.

³²⁹ Např. JOHNSON, cit. dílo, str. 94.

³³⁰ Tamtéž, str. 93.

³³¹ ADDISON, cit. dílo, str. 285-286.

³³² Např. ADDISON, cit. dílo, str. 290; WINDHAM, cit. dílo, str. 12-13.

³³³ Pro konkrétní příklady z pramenů viz poznámky č. 224, 242 a 295 v této práci.

³³⁴ Např. BROME, cit. dílo, str. 239; DEFOE, cit. dílo, str. 290.

³³⁵ Např. JOHNSON, cit. dílo, str. 93; BROME, cit. dílo, str. 241; DEFOE, cit. dílo, str. 290.

³³⁶ Např. BROME, cit. dílo, str. 22.

³³⁷ Pro konkrétní příklady z pramenů viz poznámky č. 214-219 a 297 v této práci.

souvislosti s těmi oblastmi, které angličtí cestovatelé považovali za součást svého vlastního státu nebo za součást jeho sféry vlivu. U takových oblastí pro ně byly tyto praktické přínosy krajiny důležitější, protože s nimi byly propojené hospodářské zájmy a pokrok jejich vlastní společnosti. Někteří autoři toto propojení, nebo přímo závislost, sami ve svých textech rozebírali,³³⁸ stejně jako provázanost hospodářské a mocenské síly státu.³³⁹

Dalo by se namítnout, že větší počet zmínek o potenciálu ke „zlepšení“ krajiny mohl pramenit z rozdílů v nadmořské výšce mezi pohorími – zkrátka že níže položená krajina je mnohem lépe „vylepšitelná“. Tato námitka neobstojí ze dvou důvodů: zaprvé, vše výše zmíněné platí pro pasáže jak o opravdu vysokohorských, tak i o nižších alpských polohách, srovnatelných (konec konců i podle samotných autorů, viz výše) s ostatními destinacemi. A za druhé, co je snad ještě důležitější, v textech o „domácích“ krajinách byla více přítomná i touha po jejich čistě estetickém pozvednutí, směrem k předem definovaným estetickým ideálům.³⁴⁰ Na základě těchto pasáží se domnívám, že tendence „vylepšit“ krajinu byla už v osmnáctém století, alespoň v případě dotyčných pramenů, nejen praktickou otázkou společenské a hospodářské stability, státní bezpečnosti a síly v případě vojenského střetnutí, ale také otázkou prestiže – v některých textech je dokonce patrná určitá „vlastenecká“ či „národní“ hrdost.³⁴¹

Rozdílný důraz na užitečnost a možnost „vylepšení“ horské krajiny se promítl do jejího estetického hodnocení i v obecnější rovině – ta alpská byla často pozitivně hodnocena už od samého počátku osmnáctého století, i navzdory její v samotných textech připomínané neúrodnosti, především na základě výše zmiňované „estetiky hrůzy“ nebo „vznešena“.³⁴² Naopak v rámci hodnocení „domácích“ krajin, především Skotské vysočiny a Walesu, je mnohem více patrný posun v čase: na počátku sledovaného období byla zdejší krajina hodnocena především právě na základě její (ne)úrodnosti a (ne)užitečnosti, takže v některých horských oblastech spíše negativně, a pozitivně

---

³³⁸ Např. BUSH, cit. dílo, str. 33; YOUNG, cit. dílo (1780), str. III, VI-VII, XV.

³³⁹ Např. YOUNG, cit. dílo (1780), str. II-III.

³⁴⁰ Pro konkrétní příklady z pramenů viz poznámky č. 256 a 298-301 v této práci.

³⁴¹ Mám na mysli především úvodní pasáže Bromeova a Stukeleyho spisu: BROME, cit. dílo, části *The Dedication* a *A Preface to the Reader*; STUKELEY, cit. dílo, *Centuria I.*, předmluva a str. 2. Dále např. CHETWOOD a LUCKOMBE, cit. dílo, str. 241.

³⁴² Pro konkrétní příklady z pramenů viz poznámky č. 152-176 v této práci.

hodnotili její „nesmírné“, „hrozivé“ nebo „romantické“ aspekty až autoři spisů druhé poloviny, nebo dokonce poslední čtvrtiny století.³⁴³ Ztotožnění se zájmy vlastního státu a počínající patriotismus tak paradoxně nejdříve pomohl oblíbě cizí horské krajiny: oproštění od přemýšlení nad prospěšností krajiny pro zájmy své vlastní komunity dovolilo podle mého názoru cestovatelům soustředit se více na čistě estetický pohled na ni, a nové estetické trendy se mohly dříve prosadit. Když si dovolím má zjištění poněkud zobecnit, tato dynamika mohla být jedním z důvodů, proč se Alpy staly kolébkou nové oblíbenosti horské krajiny ze strany Angličanů, a „domácí“ pohoří se předmětem takového obdivu stala až posléze.³⁴⁴ To mělo svůj vliv i na vývoj v pozdějších obdobích, jak ukazuje např. samotný název právě ve Velké Británii vzniklého fenoménu – *alpinismu*.³⁴⁵

---

³⁴³ Pro konkrétní příklady z pramenů viz poznámky č. 242-253 a 295-306 v této práci.

³⁴⁴ Srov. pozn. č. 108 v této práci.

³⁴⁵ První alpinistický klub na světě vznikl v Londýně v roce 1857, zároveň byl i první turistickou organizací na světě. HANSEN, Peter H. *The summits of modern man: mountaineering after the enlightenment*. Cambridge: Harvard University Press, 2013, str. 183-184; PELC, Martin. *Umění putovat: dějiny německých turistických spolků v českých zemích*. Vyd. 1. Brno: Matice moravská, 2009, str. 28-33.

8. Závěr

Nejdůležitějším zjištěním této práce tedy je, že jednotlivé horské krajiny, ačkoli jim byly autory cestopisných pramenů přisuzovány podobné atributy, byly v rozdílných společenských a politických kontextech hodnoceny různě, přičemž klíčovým faktorem byl mocenský vztah popisované destinace a domovské země autorů – největší rozdíly byly mezi vnímáním krajin zjednodušeně „cizích“ a „domácích“. Hypotéza formulovaná v počáteční části této práce byla tedy potvrzena.

Zároveň ovšem byly zjištěny i mnohé shody v popisu horské krajiny napříč rozdílnými destinacemi, tj. kontexty. Je tedy patrné, že trendy ve způsobu popisu a estetického hodnocení horské krajiny byly mezi nimi přenositelné, i když se lišila časová dynamika (viz výše) a detailnější zkoumání by určitě odhalila další lokální specifika. Z analýzy vybraných cestopisů se například zdá, že koncept „malebna“ (*picturesque*) byl významnější v rámci popisu „domácích“ krajin, především Skotské vysočiny a Walesu – to může být ovšem zkresleno přítomností hned tří cestopisů z pera Williama Gilpina – jakéhosi „nadšence“ pro „malebno“ – v korpusech děl popisujících tyto dvě oblasti.

To je konkrétní příklad limitů této práce, na které se na tomto místě hodí obecně upozornit – vycházejí především z výběru pramenů, který je nevyčerpávající a svým způsobem částečně nahodilý, protože závisí i na faktorech, které jsem jako autor této práce nemohl ovlivnit – např. na dostupnosti pramenů. Na druhou stranu, poměrně vysoký počet analyzovaných děl a zastoupení spisů různých dat vydání či zaměření zaručuje podle mého názoru závěrům práce určitou věrohodnost a možnost zobecnění nebo využití pro další výzkum.

9. Seznam použitých pramenů

ADDISON, Joseph. *Remarks on several parts of Italy, &c. In the years 1701, 1702, 1703.* [online]. London: J. & R. Tonson, 1767 [vid. 30. 4. 2020]. Dostupný z: <https://archive.org/details/remarksonseveral00addi>.

BREVAL, John Durant. *Remarks On Several Parts of Europe, Relating Chiefly to Their Antiquities and History. Vol. I.-II.* [online]. Vyd. 1. London: H. Lintot, in Fleetstreet, 1738 [vid. 27. 4. 2020]. Dostupný z: <https://play.google.com/books/reader?id=rA5MAAAAcAAJ&hl=cs&pg=GBS.PP5>.

BREVAL, John Durant. *Remarks On several Parts of Europe: Relating chiefly to the History, Antiquities and Geography, of Those Countries Trough which the Author has travel'd; As France, the Low Countries, Lorrain, Alsatia, Germany, Savoy, Tyrol, Switzerland, Italy and Spain. Vol. I.-II.* [online]. London: Bernard Lintot at the Cross-Keys between the Temple-Gates in Fleetstreet, 1726. [vid. 30. 4. 2020]. Dostupný z: https://books.google.cz/books?id=hw5MAAAAcAAJ&printsec=frontcover&dq=breval+remarks+europe+1726&hl=cs&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=breval%20remarks%20europe%201726&f=false.

BROME, James. *Travels over England, Scotland, and Wales* [online]. Vyd. 2. London: Rob. Gosling, at the Mitre over against Chancery Lane End in Fleetstreet, 1707 [vid. 15. 4. 2020]. Dostupný z: <https://play.google.com/books/reader?id=NixWAAAAYAAJ&hl=cs&pg=GBS.PP9&pg=GBS.PP7>.

BURKE, Edmund. *A Philosophical Enquiry into the Origin of Our Ideas of the Sublime and Beautiful* [online]. London: J. Dodsley, 1767. [vid. 27. 2. 2018]. Dostupný z: <https://play.google.com/books/reader?id=CUgJAAAAQAAJ&hl=cs&pg=GBS.PA58.w.1.2.0>.

BURNET, Gilbert. *Some Letters Containing, An account of what seemed most remarkable in Switzerland, Italy, &c.* [online]. Vyd. 1. Rotterdam: Abraham Acher, 1686 [vid. 22. 5. 2020]. Dostupný z: http://gutenberg.beic.it/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=6263078.xml&dvs=1590152455713~222&locale=cs_CZ&search_terms=&show_metadata=true&adjacency=&VIEWER_URL=/view/action/nmets.do?&DELIVERY_RULE_ID=7&divType=.

BURNET, Thomas. *Telluris Theoria Sacra: Orbis Nostri Originem & Mutationes Generales quas Aut jam subiit, aut olim subiturus est, Complectens*. [online]. Vyd. 1. London: Gualt. Kettilby, 1681 [vid. 22. 5. 2020]. Dostupný z: <https://play.google.com/books/reader?id=QtTnd8XqG4IC&hl=cs&pg=GBS.PP5>.

BUSH, John. *Hibernia curiosa. A letter from a gentleman in Dublin, to his friend at Dover in Kent. Giving a general view of the manners, customs, dispositions, &c. of the inhabitants of Ireland* [online]. Vyd. 1. London: W. Flexney, 1769 [vid. 17. 2. 2020]. Dostupný z: <https://archive.org/details/hiberniacuriosal00bush/page/n7/mode/2up>.

CHETWOOD, William Rufus a LUCKOMBE, Philip. *A tour through Ireland. In several Entertaining letters*. [online] Vyd. 1. London: J. Roberts in Warwick Lane, 1748 [vid. 17. 2. 2020]. Dostupný z: <https://gdz.sub.uni-goettingen.de/id/PPN253236886>.

CRADOCK, Joseph. *An Account of Some of the Most Romantic Parts of North Wales*. [online]. Londýn: T. Davies, Russel-Street, Covent-Garden; and T. Cadell, in the Strand, 1777 [vid. 11. 12. 2020]. Dostupný z: [https://books.google.cz/books?id=VJ9eAAAACAAJ&pg=PA76&lpg=PA76&dq=cradock+joseph+account+wales&source=bl&ots=Z0LmeizmHe&sig=ACfU3U0JfjbnePX-](https://books.google.cz/books?id=VJ9eAAAACAAJ&pg=PA76&lpg=PA76&dq=cradock+joseph+account+wales&source=bl&ots=Z0LmeizmHe&sig=ACfU3U0JfjbnePX-MPCyh4NLwPThf3WddA&hl=cs&sa=X&ved=2ahUKEwi834T_28fhAhW2w8QBHSJnCGUQ6AEwD3oECAQQAQ#v=onepage&q=cradock%20joseph%20account%20wales&f=false)

[MPCyh4NLwPThf3WddA&hl=cs&sa=X&ved=2ahUKEwi834T_28fhAhW2w8QBHSJnCGUQ6AEwD3oECAQQAQ#v=onepage&q=cradock%20joseph%20account%20wales&f=false](https://books.google.cz/books?id=VJ9eAAAACAAJ&pg=PA76&lpg=PA76&dq=cradock+joseph+account+wales&source=bl&ots=Z0LmeizmHe&sig=ACfU3U0JfjbnePX-MPCyh4NLwPThf3WddA&hl=cs&sa=X&ved=2ahUKEwi834T_28fhAhW2w8QBHSJnCGUQ6AEwD3oECAQQAQ#v=onepage&q=cradock%20joseph%20account%20wales&f=false).

DEFOE, Daniel. *Curious and diverting journies, thro' the whole island of Great-Britain* [online]. London: G. Parker, at the Star in Salisbury-Court, Fleet-Street, 1734 [vid. 30. 3. 2020]. Dostupný z: <https://play.google.com/books/reader?id=sNAHAAAAQAAJ&hl=cs&pg=GBS.PP1&pg=GBS.PR8>.

GILPIN, William. *Observations of the River Wye, and several parts of South Wales* [online]. Vyd. 5. London: T. Cadell Junior and W. Davies, 1800. [vid. 17. 12. 2020]. Dostupný z: <https://play.google.com/books/reader?id=6kwJAAAAQAAJ&hl=cs&printsec=frontcover&pg=GBS.PA71>.

GILPIN, William. *Observations on several parts of Great Britain, particularly the High-lands of Scotland, relative chiefly to picturesque beauty, made in the year*

1776. *Vol. II.* [online]. Vyd. 3. London: T. Cadell and W. Davies, Strand, 1808 [vid. 17. 2. 2020]. Dostupný z: <https://play.google.com/books/reader?id=hCQJAAAQAAJ&hl=cs&pg=GBS.PR3&pg=GBS.PR3>.

GILPIN, William. *Observations on Several Parts of the Counties of Cambridge, Norfolk, Suffolk and Essex. Also on Several Parts of North Wales, Relative Chiefly to Picturesque Beauty, in Two Tours. The Former Made in the Year 1769. The Latter in the Year 1773* [online]. Vyd. 1. London: T. Cadell and W. Davies, Strand, 1809 [vid. 28. 1. 2020]. Dostupný z: <https://play.google.com/books/reader?id=G8kvAAAAYAAJ&hl=cs&pg=GBS.PP7&pg=GBS.PP7>.

GILPIN, William. *Observations, relative chiefly to picturesque beauty, made in the year 1776, on several parts of Great Britain; particularly the High-lands of Scotland. Vol. I.* [online]. Vyd. 1. London: R. Blamire, Strand, 1789 [vid. 17. 2. 2020]. Dostupný z: <https://play.google.com/books/reader?id=XkoDAAAAYAAJ&hl=cs&pg=GBS.PA1&pg=GBS.PP7>.

GILPIN, William. *Observations, Relative Chiefly to Picturesque Beauty, Made in the Year 1772, On several Parts of England; Particularly the Mountains, and Lakes of Cumberland, and Westmoreland. Vol. I.* [online]. Vyd. 2. London: R. Blamire, Strand, 1788 [vid. 2. 12. 2020]. Dostupný z: https://books.google.cz/books?id=_7kuAAAAMAAJ&pg=PA176&dq=william+gilpin+observations+cumberland&hl=cs&sa=X&ved=0ahUKEwix1Yeq0tbhAhXtQhUIHVhkBPwQ6AEIRzAE#v=onepage&q=william%20gilpin%20observations%20cumberland&f=false.

GILPIN, William. *Three Essays: On Picturesque Beauty; On Picturesque Travel; and on Sketching Landscape: to which is added a Poem, on Landscape Painting.* [online]. London: R Blamire, in the Strand, 1792 [vid. 2. 12. 2020]. Dostupný z: <https://books.google.cz/books?id=BIIDAAAACAAJ&pg=PP7&dq=william+gilpin+three+essays&hl=cs&sa=X&ved=0ahUKEwjnqYC7zNbhAhVStnEKHYU0BXcQ6AEIQTAD#v=onepage&q=william%20gilpin%20three%20essays&f=false>.

HANWAY, Mary Anne. *A Journey to the Highlands of Scotland. With Occasional Remarks on Dr. Johnson's Tour: By a Lady* [online]. Vyd. 1. London: Fielding and Walker, 1777 [vid. 17. 2. 2020]. Dostupný z:

<https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=uc2.ark:/13960/t5q81jq96&view=1up&seq=13>.

JOHNSON, Samuel. *A Journey to the western islands of Scotland*. [online]. London: W. Strahan; and T. Cadell in The Strand in Fleet street, 1775 [vid. 1. 12. 2020]. Dostupný z: <https://gdz.sub.uni-goettingen.de/id/PPN251189961?tify={%22panX%22:0.48,%22panY%22:0.812,%22view%22:%22info%22,%22zoom%22:0.37}>.

SHARP, Samuel. *Letters From Italy, Describing The Customs and Manners of that Country, In the Years 1765, and 1766*. [online]. Vyd. 3. London: Henry and Cave at St. John's-Gate, 1767. [vid. 30. 4. 2020]. Dostupný z: <https://archive.org/details/b30497826/page/n4/mode/2up>.

STUKELEY, William. *Itinerarium Curiosum: Or, An Account of the Antiquities, and Remarkable Curiosities in Nature Or Art, Observed in Travels Through Great Britain. Centuria I.-II.* [online]. Druhé, doplněné vydání. London: Messrs. Baker and Leigh, in York-Street, Covent-Garden, 1776 [vid. 9. 12. 2020]. Dostupný z: <https://play.google.com/books/reader?id=HphaAAAAYAAJ&hl=cs&pg=GBS.PP7> (*Centuria I.*), <https://play.google.com/books/reader?id=ipdaAAAAYAAJ&hl=cs&pg=GBS.PP9> (*Centuria II.*)

TWISS, Richard. *A Tour in Ireland in 1775*. [online]. Vyd. 1. London: Richard Twiss, 1776. [vid. 29. 4. 2020]. Dostupný z: <https://archive.org/details/atourinirelandi01twisgoog/page/n9/mode/2up>.

WINDHAM, William. *An account of the glaciers or ice alps in Savoy, in two letters; one from an English gentleman to his friend at Geneva; the other from Peter Martel, engineer, to the said English gentleman. As laid before the Royal Society*. London: Gale ECCO Print Editions, 2010.

YOUNG, Arthur. *A Six Weeks Tour, Through the Southern Counties of England and Wales*. [online]. Vyd. 2., opravené a rozšířené. London: W. Strahan; W. Nicoll, No. 51 in St. Paul's Church-yard; B. Collins at Salisbury; and J. Balfour, in Edinburgh., 1769. [vid. 29. 4. 2020]. Dostupný z: <https://play.google.com/books/reader?id=KBYAAAAAQAAJ&hl=cs&pg=GBS.PA63&pg=GBS.PR1>.

YOUNG, Arthur. *A Tour in Ireland: With General Observations on The Present State of That Kingdom: Made in The Years 1776, 1777, and 1778. And Brought Down to The End of 1779. Vol. I.-II.* [online]. Vyd. 2. London: T. Cadell, in the Strand, 1780. [vid. 29. 4. 2020]. Dostupný z: <https://archive.org/details/atourinirelandm00youngooog/page/n6/mode/2up> (Vol. I.), <https://play.google.com/books/reader?id=WGZCAAAAcAAJ&hl=cs&pg=GBS.PP5> (Vol. II.).

YOUNG, Arthur. *Travels during the years 1787, 1788, and 1789, undertaken more particularly with a view of ascertaining the cultivation, wealth, resources, and national prosperity of the kingdom of France. Vol. I.-II.* [online]. Vyd. 2. London a Bury St. Edmund's: W. Richardson, Royal-Exchange, 1794. [vid. 29. 4. 2020]. Dostupný z: <https://archive.org/details/travelsduringye03youngooog/page/n11> (Vol. I.), <https://ia800801.us.archive.org/29/items/A015133/A015133.pdf> (Vol. II.).

10. Seznam použité literatury

- BLACK, Jeremy. *Evropa osmnáctého století*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2003.
- BOHLS, Elizabeth A. a DUNCAN, Ian, ed. *Travel writing, 1700-1830: an anthology* [online]. Oxford a New York: Oxford University Press, 2005 [vid. 17. 4. 2020]. Dostupný z: https://books.google.cz/books?id=Mlwy89d28hoC&pg=PA96&hl=cs&source=gbs_toc_r&cad=4#v=onepage&q&f=false.
- COHEN, Michèle. *The Grand Tour. Language, National Identity and Masculinity*. In: *Changing English* 8, č. 2, 2001.
- CONZE, Werner, ed., KOSELLECK, Reinhart, ed. a BRUNNER, Otto, ed. *Geschichtliche Grundbegriffe: historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprache in Deutschland*. Stuttgart: Klett-Cotta, 1972-1997.
- COSGROVE, Denis. *Landscape and Landschaft* [online]. In: GHI Bulletin č. 35, 2004, str. 57-71 [vid. 4. 8. 2017]. Dostupné z: https://www.ghi-dc.org/fileadmin/user_upload/GHI_Washington/Publications/Bulletin35/35.57.pdf.
- FRANK, Jan. *Skotsko*. 1. vyd. Praha: Libri, 2007.
- HANSEN, Peter H. *The summits of modern man: mountaineering after the enlightenment*. Cambridge: Harvard University Press, 2013.
- HROCH, Miroslav. *Hledání souvislostí: eseje z komparativních dějin Evropy*. Vydání první. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2016.
- HYDE, Walter Woodburn. *The Development of the Appreciation of Mountain Scenery in Modern Times* [online]. In: *Geographical Review* 3, č. 2, 1917, str. 107-118 [vid. 22. 5. 2020]. Dostupný z: http://www.jstor.org/stable/207522?seq=1#page_scan_tab_content.
- IM HOF, Ulrich. *Evropa a osvícenství*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2001.
- KOCKA, Jürgen. *The Middle Classes in Europe* [online]. In: *The Journal of Modern History* 67, č. 4, 1995, str. 783-806 [vid. 12. 9. 2020]. Dostupný z: <http://www.jstor.org/stable/2124755>.

KOSELLECK, Reinhart. *Dějiny pojmů a pojmy dějin*. In: *Studia philosophica* 58, č. 2, Brno: Masarykova univerzita, 2011, str. 29-43.

KOSELLECK, Reinhart. *The practice of conceptual history: timing history, spacing concepts*. Stanford: Stanford University Press, 2002.

KUEHN, Julia, ed. a SMETHURST, Paul, ed. *Travel writing, form, and empire: the poetics and politics of mobility*. 1st pub. New York: Routledge, 2009.

LEE, Sidney, ed. *Dictionary of National Biography. Vol. LV*. [online]. London: Smith, Elder, & co., 1898 [vid. 9. 4. 2020]. Dostupný z: <https://archive.org/details/dictionaryofnati55stepuoft/page/n7/mode/2up>, str. 127.

LEE, Sidney, ed. *Dictionary of National Biography. Vol. LVII*. [online]. London: Smith, Elder, & co., 1899 [vid. 9. 4. 2020]. Dostupný z: <https://archive.org/details/dictionaryofnati57stepuoft/page/n3/mode/2up>.

LEE, Sidney, ed. *Dictionary of National Biography. Vol. LXII*. [online]. New York a London: The Macmillan Company a Smith, Elder, & co., 1900 [vid. 25. 4. 2020]. Dostupný z: <https://archive.org/details/dictionarynatio13stepgoog/page/n8/mode/2up>.

LEE, Sidney, ed. *Dictionary of National Biography. Vol. LXIII*. [online]. London: Smith, Elder, & co., 1900 [vid. 9. 4. 2020]. Dostupný z: <https://archive.org/details/dictionaryofnati63stepuoft/page/n7/mode/2up>.

LEE, Sidney, ed. *Dictionary of National Biography. Vol. XXX*. [online]. New York a London: Macmillan and co. a Smith, Elder, & co., 1892 [vid. 15. 4. 2020]. Dostupný z: <https://archive.org/details/dictionarynatio54stepgoog/page/n8/mode/2up>, str. 31.

LEFEBVRE, Henri. *The Production of Space*. Oxford a Cambridge: Basil Blackwell, 1991.

LESLIE, Stephen, ed. *Dictionary of National Biography. Vol. X*. [online]. New York a London: Macmillan and co. a Smith, Elder, & co., 1887 [vid. 17. 2. 2020]. Dostupný z: <https://archive.org/details/dictionarynatio30stepgoog/page/n10/mode/2up>.

MACFARLANE, Robert. *Hory v hlavě: dějiny jedné fascinace*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2018.

MARAZZI, Sergio. *SOIUSA – Suddivisione orografica internazionale unificata del Sistema Alpino* [online]. Fiori di montagna © 2000-2015. [vid. 21. 05. 2020]. Dostupné z: <http://www.fioridimontagna.it/it/soiusa/soiusa.htm>.

NICOLSON, Marjorie Hope. *Mountain gloom and mountain glory: the development of the aesthetics of the infinite*. Seattle: University of Washington Press, 1997.

PAUKNEROVÁ, Karolína, *Krajina*. In: STORCHOVÁ, Lucie a kol. *Koncepty a dějiny: proměny pojmů v současné historické vědě*. Praha: Scriptorium, 2014, str. 356-364.

PELC, Martin. *Umění putovat: dějiny německých turistických spolků v českých zemích*. Vyd. 1. Brno: Matice moravská, 2009.

PORTER, Roy. *English society in the eighteenth century*. Rev. ed. London a New York: Penguin Books, 1990.

POWER, Martina. *Vnímání zemských hranic a jejich role v členění geografického prostoru: irsko - britská a česko - německá hranice v letech 1750 - 1850* [online]. Disertační práce, Univerzita Karlova v Praze, 2012 [vid. 6. 4. 2020]. Dostupný z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/25780>.

RADIMĚŘSKÁ, Božena. *Angličtí cestovatelé ve středovýchodní Evropě v sedmnáctém a osmnáctém století*. In: KLUSÁKOVÁ, Luďa, ed. a SCHOLZ, Milan. *Pojetí prostoru v historické perspektivě*. Praha: Karolinum, 2012, str. 165-181.

ŘÍCHOVÁ, Blanka. *Dějiny Walesu*. Vydání první. Praha: NLN, 2020.

ROWLINSON, J. S. *‘Our Common Room in Geneva’ and the Early Exploration of the Alps of Savoy* [online]. In: *Notes and Records of the Royal Society of London* 52, č. 2, 1998, str. 221–35 [vid. 15. 4. 2020]. Dostupný z: http://www.jstor.org/stable/531858?seq=1#page_scan_tab_contents.

SCHAMA, Simon. *Krajina a paměť*. Praha: Argo; Dokořán, 2007.

SCHOLZ, Milan. *Prostor a dějiny: Historické proměny diskusí a otázky současného bádání*. In: KLUSÁKOVÁ, Luďa, ed. a SCHOLZ, Milan, eds. *Pojetí prostoru v historické perspektivě*. Praha: Karolinum, 2012, str. 11-26.

SMETHURST, Paul. *Travel Writing and the Natural World, 1768-1840*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan, 2013.

STEPHEN, Leslie, a Sidney LEE, ed. *Dictionary of National Biography. Vol. XVII*. [online]. London: Oxford University Press, Humphrey Milford, 1922 [vid. 15. 4. 2020]. Dostupný z: <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.210918/page/n5/mode/2up>.

STEPHEN, Leslie, ed. *Dictionary of national biography. Vol. I*. [online]. New York: Macmillan and Co., 1885 [vid. 8. 4. 2020]. Dostupný z: <https://archive.org/details/dictionarynatio43stepgoog>.

STEPHEN, Leslie, ed. *Dictionary of National Biography. Vol. II*. [online]. New York a London: Macmillan and co. a Smith, Elder, & co., 1885. [vid. 23. 5. 2020]. Dostupný z: <https://archive.org/details/dictionaryofnat02stepuoft/page/n7/mode/2up>.

STEPHEN, Leslie, ed. *Dictionary of national biography. Vol. VI*. [online]. New York: Macmillan and Co., 1886 [vid. 9. 4. 2020]. Dostupný z: <https://archive.org/details/dictionaryofnati06stepuoft>.

STEPHEN, Leslie, ed. *Dictionary of National Biography. Vol. XII*. [online]. New York a London: Macmillan and co. a Smith, Elder, & co., 1887 [vid. 15. 4. 2020]. Dostupný z: <https://archive.org/details/dictionaryofnati12stepuoft/page/n9/mode/2up>.

STEPHEN, Leslie, ed. *Dictionary of National Biography. Vol. XIV*. [online]. New York a London: Macmillan and co. a Smith, Elder, & co., 1888 [vid. 9. 4. 2020]. Dostupný z: <https://archive.org/details/dictionaryofnati14stepuoft/page/n5/mode/2up>, str. 281.

STEPHEN, Leslie, ed. *Dictionary of National Biography. Vol. XXI*. [online]. New York a London: Macmillan and co. a Smith, Elder, & co., 1890 [vid. 14. 4. 2020]. Dostupný z: <https://archive.org/details/dictionaryofnati21stepuoft/page/n5/mode/2up>.

STEPHEN, Leslie. *The Playground of Europe* [online]. Londýn: Longmans, Green and Co., 1871 [vid. 22. 5. 2020]. Dostupné z: <https://play.google.com/>

books/reader?id=CsFDAAAAYAAJ&printsec=frontcover&output=reader&hl=cs&pg=GBS.PR3.

STIBRAL, Karel. *Proč je příroda krásná? Estetické vnímání přírody v novověku*. Vyd. 1. Praha: Dokořán, 2005.

TÁBORSKÝ, Jiří. *V síti (dez)informací: proč věříme alternativním faktům*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 2020.